

TARTU ÜLIKOOL
FILOSOOFIATEADUSKOND
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT
Soome-ugri osakond

Keity Soomets

SOOME KEELE UUDISSÕNAD AASTAL 2011

Bakalaureusetöö

Juhendaja Hanna Katariina Jokela

TARTU 2013

SISUKORD

Sissejuhatus	3
1. Uudissõna olemus	5
1.1. Mis on uudissõna?	5
1.2. Soome keele uudissõnade tüübid	5
1.3. Soome keele sõnaraamatud	6
1.4. „Kielitoimiston sanakirja“ uued sõnad	7
2. Valdkonnapõhine statistika	10
2.1. Kultuur ja sport	10
2.2. Toit ja toidlustusasutused	12
2.3. Ilmastikunähtused	14
2.4. Transport	14
2.5. Riietus	15
2.6. Tervis ja elustiil	15
2.7. Majandus/poliitika/ühiskonnakorraldus	18
2.8. (Info)tehnoloogia	23
2.9. Valdkonnapõhise statistika tulemused	25
3. Moodustamisviisipõhine statistika	27
3.1. Liitsõnad	27
3.2. Tuletised	30
3.3. Lühendsõnad	31
3.4. Laensõnad	32
3.5. Muud	33
3.6. Moodustusviisipõhise statistika tulemused	34
Kokkuvõte	35
Kirjandus	37
Suomen kielen uudet sanat vuonna 2011. Tiivistelmä	42
Lisa. Sõnaloend	43

Sissejuhatus

Bakalaureusetöö eesmärk on anda ülevaade 2011. aastal soome keelde tulnud uutest sõnadest. Töö kontekstis liigitatakse uued sõnad erinevatesse **valdkondadesse**, et selle põhjal järeltada, millis(t)esse valdkonda(desse) on uudissõnu kõige rohkem lisandunud. Ka vaadeldakse nii palju kui võimalik uute sõnade tekke seost Soome ühiskonnas ja mujal maailmas toimunud sündmustega. Samuti analüüsitakse uute sõnade **moodustamisviisi** (liitsõnad, tuletised, lühendsõnad, laensõnad, muud) ning saadud andmete põhjal selgitatakse, milline moodustamisviis on mainitud aastal kõige produktiivsem.

Analüüsitavad sõnad on võetud *Kotimaisten kielten keskuse* koduleheküljelt (www.kotus.fi), kus on keeleteimetajate valiklist uutest sõnadest (Kotus 1), mis tulid 2011. aastal soome keelde. Osa neist lisati ka 2012. aastal ilmunud uude „Kielitoimiston sanakirja“. Analüüsitavaks materjaliks on võetud just 2011. aasta uued sõnad, sest need on koondatud kujul kättesaadavad, uued ning enamjaolt ka hästi seostatavad just sel aastal toimunud sündmustega. Sõnalisti mahukust arvestades, on see oma täiskujul välja toodud bakalaureusetöö lisas (Lisa. Sõnaloend). Bakalaureusetöö uurimismeetodina on peamiselt rakendatud kvalitatiivset, statistiliselt oluliste arvandmete esitamisel ka kvantitatiivset meetodit.

Töö on jaotatud kolme ossa: esimeses, teoreetilises osas antakse lühike ülevaade uudissõna olemusest ja definitsioonist, samuti loetletakse uute sõnade saamise põhilised viisid. Lisaks sellele tutvustatakse lühidalt soome keele tähtsamaid sõnaraamatuid, sealhulgas ka „Kielitoimiston sanakirja“.

Uurimuse teine ja kolmas osa sisaldavad empiirilist materjali. Teine osa keskendub uute sõnade analüüsile – peatükis jaotatakse sõnad nende tähendusest lähtuvalt valdkondadesse ja püütakse seostada 2011. aastal Soomes ja ka mujal toimunud sündmustega. Töö aluseks oleva valiklisti alusel kontrollitakse ka seda, millised neist sõnadest jõudsid uude sõnaraamatusse.

Kolmandas osas iseloomustatakse uute sõnade struktuuri ning jaotatakse need moodustamisviisi põhjal rühmadesse. Bakalaureusetöö kokkuvõttes tuuakse tabelina välja sõnamoodustusviiside ja valdkonniti liigituse põhjal selgunud tähtsamad statistilised andmed (vt lk 35).

1. Uudissõna olemus

1.1. Mis on uudissõna?

Neologism ehk uudiskeelend on suhteliselt hiljuti käibele tulnud või alles soovitatav keelend. Samadele kriteerumitele vastava, kuid ainult ühest sõnast koosneva kohta öeldakse uudissõna. Neologism võib tähendada uut mõistet (*masutuubi, eurobondi, korvavalo, sormitunnistin, hidaskassa, digisanelu, kasvuyritys, stevia, sähkötupakka*¹) või tulla mõne senise keelendi asemele või kõrvale. Neologismiks peetakse ka tuntud keelendi rakendust täiesti uues tähenduses. (EKK: 616). Näiteks on soome keeles uudistähendus sõnadel *karppi* (varem ainult 'karpkala', nüüd ka 'vähese süsivesikusisaldusega toitu tarvitav isik') ja *paperiton* (varem ainult 'elektrooniline paberimajandus', nüüd ka 'dokumentideta immigrant').

1.2. Soome keele uudissõnade tüübid

Soome keele uute sõnade saamisviisid on sarnased eesti keele uudissõnade moodustamisviisidega. Kõige produktiivsemad uute sõnade saamise moodused on kompositsioon e liitmine ja derivatsioon e tuletamine (ISK: §146). Komponentidega võib nii omasõnu (nt *lemmenlukko*) kui ka võõrsõnu (nt *superruoka*). Sama tendents kehtib ka uute tuletiste puhul, mil sõna võib olla võõrsõnaline (nt *tviitata*) või omasõnaline (nt *kukkis*) tuletis.

2012. aastal ilmunud „Kielitoimiston sanakirjas“ on kõige levinumad tuletusliited kirjakeelsete substantiivide puhul *-kas/-käs* liide (nt *kämmekäs*) ja *-uus/-uys* liide (nt *leipoutuvuus*). Slängisõnade seas on kõige rohkem *ari-/äri-* ja *is-*liitelisi tuletisi. Näitena võib tuua mobiilikultuurist pärinevad sõnad *häläri, pilari, kevari, herkkis, pissis* jne. (Kotus 2)

¹ Näited on siin ja edaspidi töö autori valitud ja välja mõeldud (juhul kui pole viidatud teisiti).

Uudissõnu võib keelde tulla ka laenamise teel. Laenamiseks nimetatakse teisest keelest uute keeleelementide võtmist. Laenkeelend ehk laen võib olla laensõnadega koos tulnud laenhäälik (nt *f, š, b, g* soome keeles) (ISK § 6), -liide (nt *-ismi*) (ISK § 152), -tarind, -tüvi, -sõna, -väljend või -täheendus. (EKK: 595) Käesoleva töö kontekstis omavad tähtsust vaid leksikaalsed laenud. Need jagunevad vastavalt laenatud kujule otse-, kaud-, tõlke- ja tähenduslaenudeks. (EKK: 597–611). Laenata võib sõnu ka keelesiseselt – murretest (nt *jytky*).

Veel võib uusi sõnu saada nii, et võetakse sõna, mis on juba keeles olemas ja lisatakse sellele uus tähendus. „Kielitoimiston sanakirjas“ on umbes 2700 märksõnas tehtud muudatusi. Näiteks on uue tähenduse saanud sõna *paperiton*, mis varem tähendas vaid elektroonilist paberimajandust. Nüüd mõeldakse sõna all ka dokumentideta immigrante. (Grönros 2012: 5). Nüüdisajal mitte küll nii produktiivne, kuid siiski arvestatav moodus uute sõnade saamiseks on tehissõna loomine, nt *kalmo* ('laip') (Kotus: kalmo).

1.3. Soome keele sõnaraamatud

Nii nagu eesti keelt korraldavad ja suunavad erinevad sõnaraamatud, on ka soomlastel mitmeid sõnaraamatuid, mis nende keelt organiseerivad. Kõige levinumad sõnavaraallikad on kolmeköitelised „Kielitoimiston sanakirja“ (KTS) ja „Suomen kielen perussanakirja“ (1990–1994), „Suomen sanojen alkuperä“ (1992–2000), kaheksaköiteline „Suomen murteiden sanakirja“ (1985–2008) ja „Nykysuomen sanakirja“. Viimane sõnaraamat on ilmunud aga aastatel 1951–1961, seega ei peegelda see enam uuemat sõnavara. (Kotus 3)

Keele muutuvat poolt käsitleb loetelust vaid üks sõnaraamat – „Kielitoimiston sanakirja“ – kuhu lisatakse regulaarselt uusi sõnu. See vastab enamjaolt „Eesti Õigekeelsussõnaraamatu ÕS 2006“ (ÕS) ülesehituse põhimõtetele.

Kolmeosalise KTSi esimene väljaanne ilmus 2006. aastal, teine 2008. ja kolmas, uuenenud väljaanne 2012. aastal. Kolmandas eksemplaris on umbes 3000 märksõna rohkem kui esimeses, ning umbes 4000 sõnaartikli sisu on muudetud ja

ajakohastatud. Trükitud sõnaraamat põhineb elektroonilisel „Kielitoimiston sanakirjal“, mille uus versioon ilmus 2012. aastal. Trükitud versioon erineb elektroonilisest variandist selle poolest, et näiteks kohanime andmebaas (Asutusnimihakemisto) on esitatud vaid elektroonilises versioonis.

2012. aasta KTSis on kokku umbes 100 000 märksõna. See on uuenenud ja laiinenud versioon varem ilmunud „Suomen kielen perussanakirjast“, mis ilmus trükituna 1990–1994 ja elektroonilisel kujul „CD-Perussanakirjana“ 1997. aastal. „Suomen kielen perussanakirja“ ja KTSi ilmumise vahele jääval ajal on toimunud palju muutusi nii sõnavaras, stiilis kui ka keelehoolde soovitustes.

Veel rohkem muutusi on toimunud „Nykysuomen sanakirja“ ja KTSi ilmumisaastate vahepealsel ajal. „Nykysuomen sanakirja“ on ilmunud aastatel 1951–1961 ja selle sisu ei ole uuendatud. Seega iseloomustab see viimase aastasaja esimese poole keelekasutust ning nii mõnigi asi on jõudnud aastakümnete jooksul muutuda. „Nykysuomen sanakirjast“ puudub palju uudissõnavara ning ning ka näiteks argi- ja üldkeeles kasutusviisid on aja jooksul muutunud. (Kotus 4)

1.4. „Kielitoimiston sanakirja“ uued sõnad

2011. aasta uute sõnade valiklistis olevad sõnad iseloomustavad väga hästi just sel aastal toimunud nii riigisiseseid kui ka -väliseid sündmusi. 86 listis olnud sõnast jõudis 2012. aasta KTSi 17 sõna, mis on oma olemuselt pigem neutraalsed ning aktiivses kasutuses olnud pikemalt kui aasta. Siiski on ka sõnastikku lisatud sõnade seas selliseid, mida enne 2011. aastat pole eriti kasutatud ja kui on, siis vähe.

Uute sõnade sõnastikku lisamise tingimused tunduvad olevat soome ja eesti keele puhul üsna sarnased. Küsimusele, kuidas sõnad sõnaraamatusse jõuavad, vastab „Kielitoimiston sanakirja“ peatoimetaja Eija-Riitta Grönros nii:

„...Inimeste arvamus tundub olevat selline, et sõnaraamat on mingisugune heaks kiidetud sõnade loetelu. Sõnad ei ole mingit moodi head ega halvad. Kõik sõnad ei sobi igasse teksti, kuid igal sõnal on oma koht. – – – „Kielitoimiston sanakirja“ võetakse sisse kinnistunud, üldises kasutuses olevad sõnad. Sõnu märkides iseloomustatakse ka

seda, kas ja kuidas need erinevad neutraalsest üldkeelest: kas nad on näiteks vananenud, ülistiilis või argikeelsed. Viimasena mainitud termini all mõeldakse sõnu, mida kasutatakse mitte ainult kõnekeeles, vaid ka stiililt lõdvemas kirjakeeles.“ (HS 30.07.11)

Nagu Grönros mainib, lisatakse sõnastikku ka argikeelseid sõnu. 2011. aasta uute sõnade listist võib leida muuhulgas selliseid argikeelsed sõnad nagu *mauto* (mopeedauto), *some* (sotsiaalmeedia) ja *mode* (moderaator). Praegu 'argikeelse' märgendiga sõnad võivad tulevikus ka kirjakeelseteks muutuda. Ka soome keeleteadlane Pirkko Nuolijärvi on märkinud, et suulise keele variandid pürgivad järjest enam kirjutatud keelde, sest erinevad tekstiliigid on omavahel tihedalt seotud (Nuolijärvi 2000: 109). Sama tendentsi võib märgata ka Eesti Keele Instituudi kodulehel eesti keele uute (2011. aasta) sõnade listi vaadates (nt *eks*, *alko*, *narkotester*) (ÕSi uued sõnad).

Nagu eespool mainitud, on valiklistis olevate soome keele uute sõnade teket lihtne seostada teatud aastanumbriga, veel enam – seda on võimalik seostada ka kindla kuuga, mil sõna esile tõusis ja selle kasutajaskond suurenes. Soome keeleteimetajad on valinud igale 2011. aasta kalendrikuule oma uudissõna (Kotus: 2011 kuu sõnad).

Mainitud loetelust võib näha, et näiteks jaanuarikuul tõusis esile sõna *sahasää*, sest sel ajal olid ilmaolud väga muutlikud – sooja- ja külmakraadid vaheldusid tavapärasest suurema kiirusega. Märtsiga võib aga seostada sõna *magnitudi* esiletõusu, mille puhul pole tegemist küll uhiuue sõnaga, kuid just märtsikuine Jaapani suur maavärin suunas keelekorraldajate pilgud sellele, et sõna siiani sõnastikest puudub. Juulikuuga võib aga seostada sõna *lokkisota* teket, mil meedia tähelepanu keskmesse sattusid kajakad, kes Soome turgudel toitu näppasid (samast probleemist räägiti juba ka 2009. aastal). Näljaste kajakate eest kaitsti end Helsinki Kauppatori turubokside ümber võrgu riputamise eest. Detsembrikuus tõusis esile sõna *karppi* v *karppaaja*, mis võib olla seotud pühadega, mil toiduga tihti liialdatakse. Seetõttu hakatakse kehakaalu normis hoidmiseks rohkem tervislikuma toitumise peale mõtlema.

Mõne uudissõna teket saab seostada koguni kindla isikuga, kes on rahvale tuttav ja piisavalt mõjuvõimas. Siinkohal võib näitena tuua Timo Soini (partei Perussuomalaiset esimees), kellega seoses võib märgata kolme uudissõna teket. Need on

jytky, *soinismi* ja *persu*. *Jytky* tuli esile aprillikuu valimistel, mil Soini kasutas oma kõnes nimetatud sõna saavutatud edu märkimiseks, ja tema eeskujul edaspidi ka suurem soomlaskond. (Kotus: *jytky*). Järgnevas bakalaureusetöö osas, mis keskendub uute sõnade valdkonnapõhisele statistikale, võib täpsemalt lugeda uute sõnade tekkimise seost kindlate sündmustega.

2. Valdkonnapõhine statistika

Selles peatükis on 2011. aasta uued sõnad jaotatud nende tähenduse alusel kaheksasse erinevasse valdkonda: kultuur ja sport, toit ja toitlustusasutused, ilmastikunähtused, transport, riietus, tervis ja elustiil, majandus/poliitika/ühiskonnakorraldus ja (info)tehnoloogia. Nii mõnigi sõna võiks kategoriseeruda mitmesse valdkonda – sel puhul olen enda äranägemise järgi otsustanud, millisesse valdkonda see kõige paremini sobib.

Järgnevalt keskendutakse igale valdkonnale eraldi. Valdkonna pealkirja järel on esitatud uute märksõnade arv, loetletud sinna kuuluvad uued sõnad ning selgitatud Kotus andmete ja autori teadmiste põhjal nende tähendusi. Juhul kui märksõnade juures olevad kommentaarid pärinevad mujalt kui eelnevalt nimetatud allikatest, on sellele ka viidatud. Kui sõna on lisatud uude KTSi, on see ära mainitud. Lisaks sellele on uute sõnade teket seostatud Soomes ja mujal maailmas toimunud sündmustega.

2.1. Kultuur ja sport

Sellesse valdkonda kuulub 2011. aasta soome keele uute sõnade hulgast **seitse sõna**: *designpääkaupunki*, *ilmaveivi*, *karikatyyppi*, *kirjastokoir*a, *lukukoir*a, *oranssi kortti* ja *viinitarhasali*. Kaks neist (*ilmaveivi* ja *oranssi kortti*) kuuluvad spordi valdkonda ning ülejäänud (*karikatyyppi*, *designpääkaupunki*, *lukukoir*a, *kirjastokoir*a ja *viinitarhasali*) kultuuri valdkonda.

Sõna *karikatyyppi* kasutati juba 2010. aastal – märksõna tähistab karikatuurset isikut või karikatuuriskeemi aluseks hästi sobivat isikupärast inimest. Sõna on loonud Soome karikaturistide ja naljajoonistajate selts Skarpit, kes valisid 2011. aasta karikatuuriinimeseks rahandusministri Jutta Urpilaise. 2010. aastal sai vastava tiitli Sofi Oksanen (Helsingin uutiset 11.01.11).

Designpääkaupunki on rahvusvahelise disainiorganisatsiooni Icsid' (International Council of Societies of Industrial Design) valitav linn, kus teatud aasta jooksul organiseeritakse rohkesti disaini tutvustavad sündmusi. 2012. aasta disainipealinnaks kuulutati Helsingi, kus näidati moodi 550 projekti ning 2800 sündmuse kaudu. Disainipealinnas korraldatud näituseid ja sündmusi külastas ligi 2,5 miljonit inimest. (Helsinki 2012)

Järgmised kaks sõna *kirjasto-* ja *lukukoira* on sünonüümse tähendusega. Mõlemad tähistavad koera, kes on koolitatud kuulama raamatukogus lugema õppivate (ka lugemishäiretega) laste loetud muinasjutte või luuletusi. 2011. aasta juunikuus oli soomlaste tähelepanu koondunud ühele erilisele *kirjastokoirale*, kelle nimi on Börje ning kes on sündinud Beverly Hillis (Vantaan Sanomat 07.07.11). Selline koer on ka näiteks Kämenniemen raamatukogus (Voimatassu), samuti võib Hämeen Sanomates (25.02.13) avaldatud artikli põhjal väita, et nüüdsest on ka Hämeenlinnas selline koer.

Samuti kultuuri valdkonda kuuluv sõna *viinitarhasali*, on veinikeldri malli järgiv kontserdisaal, kus esinejad on keskel ja ülejäänud (pealtvaatajad) nende ümber tõusval tribüünil. Selline saal on Helsingi uues Muusikamajas, mis valmis just 2011. aastal.

Eelkõige väärivad kultuuri ja spordi valdkonnas tähelepanu spordi valdkonda kuuluvad sõnad. On teada-tuntud, et soomlased armastavad jäähokit ja on selles ka väga tugevad, eriti viimasel ajal. Nimelt võitsid nad 2011. aastal Slovakkias toimunud jäähoki MMil kuldse karika. Soome meedias kajastati sündmust palju, sest tegemist oli soomlaste jaoks väga tähtsa sündmusega. Kõige rohkem pühendati tähelepanu Mikael Granlundile, kelle väga originaalselt loodud väravat hakati nimetama *ilmaveiviks*. Sõna on vähesel määral ka varem jäähokiga seonduvalt kasutatud, kuid kuna tegemist on keeruka ning väga harva esineva tehnikaga, pole sõna mainimiseks eriti põhjust olnud. Seega võib öelda, et Granlund on see, kelle värav andis põhjuse *ilmaveivi* taaskasutamiseks. Tema *ilmaveivist* on tehtud ka postmark. Granlundi *ilmaveivi* valiti 2011. aastal Soome sütitavamaks spordihetkeks. (Wikipedia 1) Granlundi *ilmaveivil* on 20.01.2013 seisuga *facebookis* 228 084 meeldimist. Eeldatavasti ei ole ühtegi soomlast, kes ei teaks, mis on *ilmaveivi*. Seega ei näinud ka keeleteoimetajad nähtavasti põhjust, miks sõna peaks sõnaraamatust puuduma, sest märksõna on lisatud ka KTSi.

Jäähoki on soomlastel pidevalt kõneaineks – nende tugev jäähokimeeskond määrab osa rahvusidentiteedist. Selle spordiala tähtsust kinnitab ka see, et 2012. aastal lisatud uute sõnade listist võib samuti leida jäähokiga seotud sõnu. Nimelt on keeleteoimetajad pidanud vajalikuks uute sõnade listi lisada märksõnad *kaukaloväkivalta* ja *jääkiekkoväkivalta*, mis on oma olemuselt sünonüümsed ja tähistavad jäähokiväljakul kasutatavat vägivalda (2012 uued sõnad).

Ka 2013. aastal jätkub jäähokiteema – keeleteoimetus on veebruarikuu uueks sõnaks valinud *kaukalojousto*, mis tähistab sellist jäähokiväljaku tüüpi, mis on mängijate jaoks turvalisem. Esimene selline väljak võeti kasutusele aastal 2011 Helsingi Hartwalli areenas. Väljak on ka esimene omataoline terves Euroopas. (2013 veebruar)

Teine spordi valdkonda kuuluv sõna on *oranssi kortti*, mida on defineeritud kui oranži värvi hoiatavat kaarti, mis antakse spordiväljakute ääres karjivatele lapsevanematele nende vaoshoidmiseks. Nimelt on Soome noored pallimängijad öelnud, et neid häirib, kui keegi neile tehtud vigade pärast midagi karjub või neid mängima õpetab. Selline kaart on kasutusele võetud just 2011. aastal (Yle uutiset 18.05.11).

2.2. Toit ja toitlustusasutused

Toidu ja toitlustusasutuste valdkonda kuulub **kaheksa sõna**: *kahvikapseli*, *kapselikahtvi*, *karppausleipä/karppileipä*, *stevia*, *krepperia*, *pop-up-ravintola*, *tilapäisravintola* ja *väliaikaisravintola*, millest esimesed kaks märgivad toiduaineid ja neli viimast toitlustusasutusi, kusjuures kolm viimast on lausa sünonüümsed – kõik tähistavad ajutist söögikohta. Neist kõige varem hakati tõenäoliselt kasutama *pop-up-ravintola* märksõna ning kaks sünonüümi on sõnale lisandunud veidi hiljem – arvatavasti on alternatiivide tekkimise põhjuseks eesmärk vähendada (liitsõna täiendosa) otselaenulisust (vrd ingl *pop up*). *Tilapäisravintola* ja *väliaikaisravintola* kasutatakse vähem, kuid üks iga uue sõna keelde juurdumine võtab aega. See oleneb sellest, kas inimesed võtavad omakeelsed vasted omaks või on *pop-up-ravintola* juba soomlaste keelekasutuses nii kinnistunud, et alternatiivid tunduvad üleliigsed. Igal juhul on kõik kolm viimasena mainitud märksõna lisatud ka uude KTSi.

Kuid vajadus üldse neid sõnu kasutada seostub Soomes 2011. aasta augustikuus toimunud restoranipäevadega, mil igal ühel oli võimalus teha kas või üheks päevaks oma ajutine söögikoht. Idee algallikaks on kirjeldatud nähtuse puhul Inglismaa, kus *pop up* söögikohad tekkisid juba mõned aastad tagasi. *Pop-up* on valitud 2011. aasta augustikuu uueks sõnaks. (Kotus: *pop-up*)

Ka sõna *krepperia* tähistab sarnaselt eelmise kolme sõnaga söögikohta, kuid sellist, mis pakub eelkõige kreppe või pannkooke. Märksõna on loodud sõna *pizzeria* eeskujul (vrd *pizza* -> *pizzeria*, *kreppi* -> *krepperia*).

Toiduainete valdkonda kuuluv maitseaine *stevia* tähistab taimedest valmistatavat magusainet, mida teadaolevatel andmetel on kasutatud juba 1806. aastast saadik (MerriamWebster). Euroopa Liidus on *stevia* olnud pikka aega keelatud magusaine, kuid 2011. aastal võeti vastu määrus, millega seadustati selle kasutamine ELis. *Stevia* sobib näiteks karastusjookide magustamiseks ja on alternatiiv teistele magusainetele. Esimesed *stevia*ga magustatud karastusjoogid tulid Soome turule 2011. aasta detsembrikuus. Aine mõju kohta inimese tervisele on tehtud vähe uuringuid, seega ei saa veel väita, et *stevia* oleks võrreldes oma konkurentidega tervislikum või ebatervislikum aine. (HS 22.11.11)

Teine uute sõnade listis olev toidu valdkonda kuuluv sõna on *karppi-/karppausleipä*, mis on soomlaste hulgas esile tõusnud esile tänu sellele, et järjest enam on hakatud harrastama nii tervislikumalt toitumist kui ka üldiselt tervislikumat eluviisi. *Karppaajate* eesmärk on süüa vähem süsivesikuid ja tarbida rohkem valke. *Karppileipä* tähendabki vähese süsivesikusisaldusega leiba või saia. Sõna *karppi* ehk inimene, kes harrastab *karppaamist*, on soome keeleteoimetuse valinud ka 2011. detsembrikuu uueks sõnaks (sõnast *karppi* on lähemalt juttu tervise ja elustiili valdkonnas).

Toidu valdkonda on liigitatud ka kohvijooki tähistavad sõnad *kahvikapseli* ja *kapselikaarvi*. *Kahvikapseli* (kohvikapsel) tähistab teatud kohvimasinasse sobivat kohvijahu sisaldavat kapslit ning *kapselikaarvi* (kapselikohv) tähistab kohvikapslist saadavat jooki.

2.3. Ilmastikunähtused

Siia valdkonda kategoriseerub **kaks sõna**: *sahasää* ning *magnitudi*. Esimene on iseloomustav sõna ilma kohta, mis on kiiresti vahelduv – näiteks ühel päeval sulatab, teisel jälle külmetab. *Sahasää* on valitud 2011. aasta jaanuarikuu sõnaks. Lähtuvalt viimasest faktist ja jaanuarikuiste meediaväljaannete pealkirjadest (nt Iltalehti 16.01.11 „Nyt tulee sahasää“), võib öelda, et 2011. aasta alguses valitsevad ilmaolud olid nii äärmuslikud, et selle märkimise tarbeks tekkis omaette sõna. Varemalt on muutlike ilmaolude iseloomustamiseks kasutatud ka sõna *jojosää*.

Ekstreemsetest ilmaoludest pole soomlased eeldatavasti pääsenud ka 2010. aastal, mil uute sõnade listist võib leida sõna *häärikkölumi*, mis tähistab rohket lund, mis teiste seas segab ka näiteks raudteeliiklust. Vastukajaks rohkele lumele leidub ka nimetatud aasta sõnalistis kaks sünonüümset sõna, mis lahendavad lumekülluse probleemi – need on *lumiosaaminen* ja *snow-how*. Mõlemad märksõnad tähistavad oskust ja tehnikat, mille abil ollakse võimelised säilitama transpordivahendite, muuhulgas ka lennujaamade töö, rohkest lumesajust hoolimata. (2010 uued sõnad)

Vastupidiselt eelnevalt kirjeldatud sõnadele, on teine uus loodusnähtuste valdkonda kuuluv sõna *magnitudi* seotud eelkõige välismaailmaga. Sõna tõusis esile seoses 2011. aasta märtsikuus Jaapanis toimunud suure 9-magnituudilise maavärinaga. Tegemist pole kuigivõrd uue sõnaga, sest kasutusel on see olnud juba pikemat aega (sarnane sõna ka teistes keeltes vrd e *magnituud*, ingl *magnitude* jne), kuid soome keele sõnastikest on sõna siiani puudunud. Jaapanis toimunud sündmused võisidki olla ajendiks, mil keeleteoimetajad märkasid märksõna puudumist keelt fikseerivatest sõnastikest. Sõna on lisatud ka uude „Kielitoimiston sanakirja“.

2.4. Transport

Siia valdkonda kuulub **neli uut sõna**: *ekoluokka*, *ekstraluokka*, *mauto* ja *pyörätasku*. *Ekoluokka* tähistab Valtion Rautatiet (VR) loodud uut reisiklassi, mis asendab endise teise klassi. Nimelt alustas VR 2011. aastal suurt piletite uuendamist. Nüüdseks saab

pileteid osta e-posti või telefoni teel ja pileti hind sõltub sellest, kui vara pilet osta. Näiteks kui osta pilet 30 päeva enne reisi, saab selle soodsamalt kui osta pilet 7 päeva enne reisi. Piletite hind sõltub ka sellest, kui palju reisijaid soovitud reisirajal on. Samuti on pilet odavam, kui osta see eelmüügist, mitte otse rongist. Muudatusi tehti ka piletite nimetuste osas – teine klass (*toinen luokka*) muutus *ekoluokkaks* ja äriklasse (*businessluokka*) *ekstraluokkaks*. (Yle uutiset 01.09.11)

Kolmas uus sõna transpordi valdkonnas, *mauto*, on lühenenud variant sõnadest *mopo* (pikemalt: *mootoripolkupyörä*) ja *auto*. Lühend märgib argikeeles mopeedautot, mis on kerge mootorsõiduk ja meenutab oma kujult väikest autot. Neljas uus sõna on *pyörätasku* ning tähistab jalgratturitele ohutuks liiklemiseks reserveeritud ala ristmikel.

2.5. Riietus

Riietuse valdkonda tuli 2011. aastal kasutusele **kolm** uut **sõna**: *tuubihuivi*, *putkihuivi* ja *masutuubi*, kusjuures kaks esimest on sünonüümse tähendusega sõnad – mõlemad tähistavad torukujulist riiet, mida saab kasutada sama hästi nii mütsi kui ka sallina. *Masutuubi* tähistab samuti torukujulist riiet – see aga asetatakse raseda kõhu ümber, et see hoiaks kõhtu soojas ning ei laseks pluusil üles kerkida. Kõigi kolme sõna näol on tegemist liitsõnadega ning tähelepanuväärne on ka see, et mitte ükski sõnaosis pole laenatud – kõik sõnad on kombineeritud oma keeles juba olemas olevatest sõnadest. Samuti on kõik uued riietusesemed torukujulised.

2.6. Tervis ja elustiil

Tegemist on suuruselt kolmanda valdkonnaga majandus/poliitika/ühiskonnakorralduse ning (info)tehnoloogia valdkonna järel. Tervise ja elustiili valdkonda kuulub **14** uut **sõna** (86-st): *AVH*, *downshifting/downshiftaus*, *kotoilu*, *marttailla*, *homing*, *EHEC-bakteri*, *hipsteri*, *hidaskassa*, *huokoistaa*, *karppi*, *kokemusasiantuntija*, *perhesurma*, *sähkötupakka* ja *vauvamaha*.

Sõna *AVH* kujul on tegemist tavapärase lühendamise juhtumiga, mil aluseks on võetud n-ö maratonsõna, siinkohal *aivoverenkiertohäiriö* (e insult), ning moodustatud teatud tähtedest lühike ja mugav kombinatsioon. Ka liitsõna *EHEC-bakteeri* puhul on tegemist lühenemisega, kuid lühedatud pole terve, vaid põhisõna täiendav sõna. *EHEC-bakteeri* lisamine uute sõnade listi on seotud 2011. aasta kevadel Põhja-Saksamaal puhkenud epideemiaga, kus kolibakteri laialdane levik põhjustas erinevaid tervisehäireid ning ka surmaga lõppenud juhtumeid. Vastavalt 2011. aasta 27. mai Euroopa Komisjoni väljastatud pressiteatele oli haigusesse nakatunuid ka teistes Euroopa maades, sealhulgas Rootsis, Taanis ja Inglismaal. Haiguse algallikaks on pakutud erinevaid toiduaineid, sealhulgas ka Egiptusest pärinevaid põld-lambaläätse seemneid (Eesti info 08.06.11). Eelnevalt nimetatud pressiteate põhjal võib öelda, et bakteri algallikaks olid Hispaania kurgid. (Pressiteade 27.05.11)

Hidaskassa tähendab eesti keelde otsetõlgituna 'aeglanekassa' (kokkukirjutatult). Nähtus tõusis tähelepanu keskmesse 2011. aasta oktoobrikuus, mil mõnes kaupluses katsetati selliseid kassasid, kus saab rahulikult müüjaga jutustada ja abi küsida. Idee aeglasest kassast on tulnud *Tekesin* rahastatud teenusuurimushankest. Keeletoimetajad on valinud *hidaskassa* oktoobrikuu uueks sõnaks. (Kotus: *hidaskassa*). Sõna on liigitatud just sellesse valdkonda, sest aeglane poes käimine on antud juhul teatud laadi eluviis, mille harrastamine sobib ka järgmise nelja märksõna olemusega.

Downshifting/downshiftingaus, kotoilu, marthailla ja *homing* on selles valdkonnas sünonüümsed sõnad – kõik tähistavad eluviisi, mis on rahulikum ja tasakaalustatum ning keskendub rohkem kodus olemisele. Soome (ja ka mujale) on see nähtus tulnud Ameerikast. Eluviisi idee aluseks on pettumine üdini materialistlikus ühiskonnas ning pere, sõprade, suhete ja tervise seadmine rahast kõrgemale positsioonile. Sel viisil püütakse tekitada endale vähem stressi ja näha asju laiemas perspektiivis. *Downshiftingaajate* moto on „vähem tööd ja vähem kulutusi“. (Yle uutiset 23.03.10)

Homing ja *downshifting* on laenu inglise keelest ning kasutusele tulnud varem kui *marthailla* ning *kotoilu*. Fakt, et samal ajal on tulnud juurde palju sama tähendusega sõnu, võib viidata sellele, et keelekorraldajad on püüdnud vähendada toorlaenude kasutamist ning pakkunud sama mõiste tähistamiseks välja omasõnadest koosnevad

vasted. Samuti võib lähtuda Matti Räsäse (2010: 9–10) avaldatud seisukohast, et kui ühel ja samal nähtusel on mitu nime, on järelikult kasutajate kogukond suur. Inimene tahab anda palju nimesid enamasti neile asjadele, mis tekitavad emotsioone – pole oluline kas positiivseid või negatiivseid. Mainitud neljast sünonüümist on sõnastikku lisatud vaid *downshiftaus/downshifting*. Uude sõnaraamatusse on lisatud ka sellesse valdkonda kuuluv sõna *huokoistaa*, mis tähendab 'puhkama' või 'tööl pausi pidama'.

Teatud eluviisi märgib ka sõna *hipsteri*, mis tähistab urbanistlikku eluviisi harrastavat stiiliteadlikku noort täiskasvanut. Tegu ei ole kuigivõrd uue nähtuse või sõnaga – selle võib muuhulgas leida juba 2005. aastal Veera Luoma-Aho kirjutatud artiklist „Kuinka olla hipsteri“ (Ellit 08.08.05).

Märksõnast *karppi* oli juba eelnevalt juttu seoses toidu valdkonnas olnud sõnaga *karppileipä* (vt lk 13). Vanema tähenduse poolest võiks ka *karppi* toidu valdkonda kuuluda, sest selle sõnaga tähistatakse ka karpkala. Uute sõnade kontekstis märgib *karppi* aga isikut, kelle toidulaud koosneb vähe süsivesikuid sisaldavast toidust. Tegu pole niivõrd uue nähtuse ega sõnaga, sellest kirjutati Kielikellos juba 2007. aastal, kuid 2011. aastal tõusis see rohkem esile kui varem. (Kotus: *karppi*). Uue KTSi koostajad on lisanud *karppi* uudse tähenduse ja sõnastikku.

Sähkotupakka on 2000. aastatel on Euroopa turule jõudnud elektrooniline sigarett, mis on vähem kahjulikum alternatiiv tavalisele sigaretile. 2012. aastal on Soome ajakirjanduses palju juttu sellest, kas ja millist kahjulikku mõju see tervisele põhjustab. Nagu iga uue asja puhul, on ka e-sigareti pikaajalisest kasutamisest tingitud nähtusi vähe uuritud ja kuna toode on üsna lühikest aega turul olnud, ei saa veel väga kindlaid teaduslikke järeldusi selle kohta teha. Küll aga on näiteks Helsingin seudun liikenne ja VR juba jõudnud oma transpordivahendites toote kasutamise ära keelata. (HS 25.04.13)

Põhjus, miks *sähkötupakka* (elektrooniline sigaret) on liigitatud tervise ja elustiili valdkonda, on see, et võrreldes tavalise sigaretiga sisaldab e-sigaret vähem keemilisi aineid ning ei sisalda tõrva. Seetõttu on see ka tervisesõbralikum. Inimene, kes kasutab tavalise sigareti alternatiivina e-sigaretti, mõtleb rohkem oma tervisele, sest eelkõige on e-sigareti eesmärk lihtsustada suitsetamise maha jätmist.

Ka sõna *perhesurma* (oma pereliikmete surmamine) on tervise ja elustiili valdkonna alla liigitatud. Seda eelkõige põhjusel, et sellise teguviisiga minnakse otseselt pereliikmete tervise kallale ning vägivallatsemise tulemiks on perekonna tervisekaotus. Sõna on eriti aktuaalne olnud eelkõige 2012. aastal, mil keeleteoimetus valis selle ka aprillikuu uueks sõnaks. Aprillikuuks oli avalikuks tulnud juba seitse peresurma. Tegu pole niivõrd uue nähtusega – peresurmad on Soomes juba pikemat aega tõsiseks probleemiks olnud. (Wikipedia 2)

Viimane tervise ja elustiili valdkonda kuuluv sõna on *vauvamaha*, mis märgib hellitavalt raseda naise kõhtu. Sõna on algselt kasutatud 2011. aastal Rootsi printsessist Victoriast rääkivates uudistes. Alates sellest on teiste seas ka näiteks kuulsal poplauljal Shakiral *vauvamaha* (Metropoli 08.10.12).

2.7. Majandus/poliitika/ühiskonnakorraldus

See on valdkond, kuhu on 2011. aastal lisandunud kõige rohkem uusi sõnu – **30 sõna** 86-st. Majandus/poliitika/ühiskonnakorralduse (MPÜ) valdkonda kuuluvad *ERVV*, *eurobondi*, *EVM*, *luottoluokitus*, *vivutus*, *vakaussväline/vakaussmekanismi*, *jytky*, *soinismi*, *arabikevät*, *jasmiinivallankumous*, *kasvuyritys*, *lokkisota*, *lutkaliike*, *lutkamarssi*, *persu*, *sixpack*, *tandem*, *ikälaki*, *raamisopimus*, *palvelukylä*, *paperiton*, *sote-ala*, *tasa-arvoinen avioliittolaki*, *takuueläke*, *toiminnantarkistaja*, *työstävapaus*, *työssäkäyntialue*, *valelääkäri*, *vanhuspalvelulaki* ja *veronumero*.

Euroopa Liidu tegevustega on seotud kuus sõna: *ERVV*, *EVM*, *eurobondi*, *luottoluokitus*, *vakaussväline/vakaussmekanismi* ja *vivutus*. Esimese kahe sõna puhul on tegemist lühendsõnadega, originaalis on tegu väga pikkade sõnadega (*Euroopan rahoitusvakaussväline* (e Euroopa finantsstabiilsusfond) ja *Euroopan vakaussmekanismi* (e Euroopa stabiilsusmehhanism)). *ERVV* on 2010. aasta maikuu asutatud aktsiaseltsipõhine fond, mis võib euromaadele kolme aasta jooksul laene anda. Fond koosneb 16 euroala maast, mis võivad laenata raha eelkõige rahaprobleemides olevatele riikidele. *ERVV* on mõeldud vaid ajutiseks nähtuseks – see saadetakse laiali 30.06.2013, pärast seda, kui euromaadel enam laene pole. (Wikipedia 3)

EVM on euroala riikide loodav finantseerimisasutus, mille eesmärk on anda suurtes rahalistes raskustes olevatele liikmetele (rangetel tingimustel) finantsabi, et tagada euroala ja selle liikmesriikide finantsstabiilsus. *EVM*iga luuakse euroala riikide n-ö ühispank, milles Soome osalus on umbes 1,8 protsenti ja Eesti osalus 0,2 protsenti. *EVM* alustab tegevust 2013. aasta juuli algusest. (HS 08.10.2012)

Ka märksõna *eurobondi* kujul on tegemist tulevikus loodava nähtusega. Seda ei ole veel olemas, kuid nähtuse kohta on liikvel mitmesugused ettepanekud. *Eurobondi* tähendab euromaade ühist võlakirja, kus laenajad ja tagasimaksjad on kõik euromaad koos. Praegu võtab iga euromaa laenu erinevalt. Laenu hind või intress sõltub sellest, kui tugev laenuvõtja majandus on. Näiteks halval järjel olevale Kreekale antav laen on kallim kui majanduselt võimekamale Saksamaale antav laen. *Eurobondi* idee ongi tasandada selliseid vahesid ja anda vaesematele riikidele madalama intressiga laenu, sest laenuvõtjate seas oleksid ka majanduslikud võimekamad maad. (MTV3 10.08.11)

Sõna *vakausmekanismi/-väline tähistab* euroalade rahastamise kaitsmiseks mõeldud organisatsioone.

Märksõna *vivutus* on tuletatud sõnast *vipu* (hoob, kang) ja tähendab majanduspoliitilises kontekstis kasumi taotlemist võlarahaga või võla võtmist investeringutele tootlikkuse lisamiseks. Sõna puhul on tegemist ka tähenduse laienemisega tähendamaks nt tehingute tugevdamist, julgustamist (Piehl 2011: 20–21).

Majandusuudiste kaudu on uute sõnade sekka tulnud ka sõna *luottoluokitus*, mis tähistab võlavõtja tagasimaksevõime arvutust konkreetsel skaalal (nt AAA, AA, A, BBB, BB, B). Kui riigi *luottoluokitus* (e krediitireiting) on hea, saab laenata madalamate intressidega.

Kirjeldatavasse valdkonda on liigitatud ka teatud sõda märkivad sõnad *jasmiinivallankumous* ja *arabikevät*. *Jasmiinivallankumaus* (e jasmiinirevolutsioon) on Tuneesiast alguse saanud araabiamaade 2011. aasta kevade rahvuslik ülestõus (jasmiin on Tuneesia rahvuslill). Sõna loomisel on inspiratsiooni saadud 1974. aastal Portugalis toimunud nelgiülestõusust (Portugali rahvuslill on nelk). *Jasmiinivallankumous* ületas riigipiirid nii, et kuni Hiinani kutsuti rahvuslasi tänavatele n-ö jasmiinimeeleavaldustele. Soome keeleteoimetis valis sõna 2011. aasta veebruarikuu uueks sõnaks (Kotus:

jasmiinivallankumous). Sõna *arabikevät* (araabia kevad) võtab kõik 2011. aasta kevadel araabiamaades toimunud sündmused kokku.

Teatud sõjalise tegevusega on seotud ka sõna *lokkisota*, mis eesti keelde tõlgitult tähendab kajakasõda ja märgib kampaaniat kajakate vastu, kes varastavad turulettidelt toitu. Sõna on tegelikult kasutatud juba ka 2009. aasta Soome meediaväljaannetes, kuid esile kerkis see uuesti 2011. aasta suvel (juulikuus), mil kajakad muutusid turgudelt toidunäppamises jällegi aktiivsemaks. Selle nähtuse vastu võideldi nii, et Helsingi Kauppatori turubokside ümber riputati võrgud, mis takistasid kajakaid müügiks oleva kaubaga nälga kustutamast. (Kotus: lokkisota)

Lutkaliike on täenduslaen ingliskeelsest väljendist *slut movement*. Sõna tähistab Kanadas 2011. aasta kevadel alustatud liikumist, mis nõuab naistele õigust riietuda kuidas tahes ilma, et nad peaks kartma meestepoolset ahistamist. Kõik sai alguse sellest, kui vägistamisega seotud probleemidest rääkinud torontolasest politseinik ütles, et naised ei pea siis riietuma „nagu litsid“. (Wikipedia 4). „Urbaani sanakirja“ pakub sõna tähenduseks „protestiliikumine liiga sallivalt naiste seksuaalsesse vägivalda suhtuvate kultuuride vastu“. Viisi, kuidas naiste poolt protestiaktisiooni läbi viidi, tähistatakse samuti omaette uue sõnaga – *lutkamarssi*. Taolised meeleavaldused korraldati 2011. aastal teiste maade seas ka Soome suuremate linnades. Osalejaid oli meedia väljaannete sõnul ligi 7000. (Nyt 03.5.12)

Teiste seas on uute sõnade hulgas ka humoorika varjundiga väljendeid. Poliitika valdkonnas võib näiteks tuua sõna *sixpack*, mis tähistas varemalt kuuest õllest koosnevat pakendit ja treenitud kõhulihaseid. 2011. aastal on sõnale lisandunud ka kolmas tähendus – nimelt tähistab see piltlikult soomlaste jaoks ka peaminister Jyrki Kataise kuuest erakonnast koosnevat valitsust. Piltlik tähendus on ka sõnal *tandem* (võimuduo), mis ühest küljest iseloomustab Vene poliitika võimuduot (Putin ja Medvedev) ning teisest küljest Euroopa Liitu (Prantsusmaa ja Saksamaa).

2011. aastal kirjutasid mitmed Soome meedia väljaanded, et tabatud on kaks arsti, kes ei ole saanud oma ametile vastavat koolitust ega ole oma valdkonnas pädevad – nende kohta kasutati sõna *valelääkäri* (*valearst). Kuna sündmus tundus nii uskumatuna, tekitas see rahva seas palju poleemikat selle üle, kas ja kui palju

kontrollitakse personali värbamisel nende esitatud dokumente. Samuti on lisaks valearstidele kinni peetud valeõdesid (sm *valesairaanhoitaja*) (Iltaalehti 23.11.11). Paraku pole arsti või õe elukutse ainuke, mida endale ilma pädevust omamata soovitakse. 2011. aastal avaldatud artiklite seas leidub ka selliseid, kus räägitakse näiteks valeõpetaja tabamisest, keda karistati tingimisi vangistusega (Aamuposti 04.03.11).

Tähelepanuväärne on see, et lausa kolme uue sõna teket on võimalik seostada ühe Soome poliitiku Timo Soini isikuga. See saab tähendada vaid seda, et tegemist on väga karismaatilise ja võimuka indiviidiga. Esiteks on tema perekonnanimest tuletatud sõna *soinismi*, mis iseloomustab tema põlissoomlaslikku poliitikat. Teine sõna on *persu*, mis tähistab Timo Soini erakonna, Perussuomalaiste liikmeid. Ise nad selle sõnaga end ei nimeta, sest sõnal on veidi halvustav maik. Küll aga kasutavad seda Perussuomalaiste poliitika vastased. *Persu* on lisatud ka 2012. aasta sõnaraamatusse.

Kolmas sõna, mis on seotud Timo Soini isikuga, täpsemalt väljaütlemisega, on *jytty*, mis lisati samuti uude KTSi. See on vana (lääne) murdesõna, mis tähistab midagi suurt, häälekalt või mingit pauku. „Suomen murteiden sanakirja“ annab sõnale sellised tähendused nagu 'jysäys', 'kolahdus', 'pamaus' (SMS). Sõna on tuttav ka Tyko Sallise maatantsijaid kujutavast maalist „Jyttyt“. Taasleiti see sõna just Timo Soini vahendusel, kes iseloomustas selle sõna abil 2011. aasta parlamendivalimistel saavutatud edu. „Urbaani sanakirja“ annab sõna tähenduseks 'üllatav, ootamatu' ja 'suur sündmus või uudis'. Vastukaaluks *jytty*le on 2012. aastal lisatud uute sõnade seas *antijytty/vastajytty*, mis iseloomustab 2012. aastal toimunud presidendivalimistel selgunud üllatustulemust. Nimelt valiti Timo Soini asemel teise vooru hoopis roheliste erakonda esindav Pekka Haavisto. Seda tõlgendati paljudes kõnedes kui vasturünnakut 2011. aastal toimunud parlamendivalimiste võidule (suurele *jytty*le). (Kotus: *antijytty*, *vastajytty*)

2011. aasta parlamendivalimiste kontekstis anti ka palju valimislubadusi. Muu hulgas lubati rohkem pingutada eakatele elamisväärsema elu tagamiseks. Seadus on praegu valmimisel ja selle konkreetne eesmärk on tugevdada neid teenuseid, mille abil eakate tegevusvõime säiliks nii kaua kui võimalik. Seadus peaks jõustuma 2013. aasta

juulikuus. (Eduskunnan kirjasto) Kõnekeelne moodus seaduse märkimiseks on *ikäläki* ning formaalsem viis *vanhuspalvelulaki* – mõlemad märksõnad on välja toodud soome keeleteoimetus koostatud 2011. aasta uute sõnade listis.

Takuueläke on samuti uus sõna, mis on seotud eakatega. Sõna tähistab uut seaduslikku miinimumpensioni, mis jõustus 1. märtsil 2011. aastal. (Kela) Sõna lisati ka uude „Kielitoimiston sanakirja“.

Tasa-arvoinen avioliittolaki on samuti 2011. aastal lisandunud uus sõna, mis kuulub ühiskonnakorralduse valdkonda. See märgib samasoolist abielu võimaldavat seadust, mida praeguseks veel vastu võetud pole. Nii nagu teistes maades, tekitab ka Soomes samasooliste abielu lubav seadus palju vaidlusi – alati leidub nii valitsuses kui tavarahva seas neid, kes on sellele vastu. Huvitav on sõna puhul fakt, et aasta varem (2010) soovitasid keelekorraldajad seadust märkida *sukupuolineutraali avioliittolaki* sõnaga. Suurem osa soomlastest kasutab siiani just viimast varianti, kuid 2013. aasta soome väljaandeid sirvides, võib juba täheldada sõna *tasa-arvoinen avioliittolaki* sagedasemat kasutamist (nt HS 27.02.13, Kaleva 19.03.13 jne)

Paperiton (paberitu) tähistab poliitilises kontekstis immigrante, kes elavad riigis ilma elamis-/viibimisloata või dokumentideta ja sellest tulenevalt ka ilma õigusteta. Keeleteoimetus valis märksõna 2011. aasta septembrikuu uueks sõnaks. Aktuaalne on see sõna ka nendes tegevustes, kus asjaajamine toimub n-ö paberivabalt e elektrooniliselt, nt *paperiton lasku* (e-arve). Uus tähendus (dokumentideta immigrandid) on sõnale tekkinud hiljem ja on ära märgitud ka uues sõnaraamatus. (Kotus: paperiton)

Mugavama asjaajamisega on seotud ka järgmine kirjeldatav nähtus – *veronumero*. See tähistab palgasaajate maksukaardinumbrit, mida vajatakse selleks, et kaotada n-ö hallid majad (maksuametid).

Ühiskonnakorralduse valdkonda kuulub ka sõna *raamisopimus*, mis tähendab töötingimuste ja palkade sobitumist teatud piirides erinevatel aladel ja liitudes. Sõna võib leida ka uuest KTSist. Uus sõna *työstävapaus* märgib vastavat puhkust või vabastust reaalsetest ametikohustustest teatud perioodiks. Töötaja saab seda ise taotleda näiteks sel puhul, kui ta soovib mingiks ajaks välismaale õpetama minna, kuid ei soovi oma endisest ametikohast loobuda.

Töötamisega on seotud ka järgmine sõna *työssäkäyntialue*, mis märgib ala, mille piires teatud regioonis käiakse tööl ja kuhu kuuluvaid valdasid on tulevikus võimalik ühendada. Mõiste on seotud suurte vallareformidega, mida terves Soomes läbi viiakse (Valtiovarainministeriö).

Viimased selle valdkonna alla kuuluvad sõnad on *sote-ala* (sotsiaal- ja terviseala), *kasvuyritys* (kasvav firma) *toiminnantarkastaja* (väikestes korteriühistutes ja aktsiaseltsides-ühendustes audiitorile vastav usaldusisik). Viimased kaks on esindatud ka uues sõnaraamatus. 2011. aasta sündmustega on neist seotud sõna *kasvuyritys*. Nimelt valiti sel aastal Soome kõige kiiremini kasvavaks firmaks Rovio Mobile Oy (*Angry Birds* mängu looja) – firma oli kolme viimase aasta jooksul ületanud 100% kasvupiiri (Kauppalehti 01.06.11)

2.8. (Info)tehnoloogia

Sellesse valdkonda kuulub **18** uut **sõna**, seega on (info)tehnoloogia suuruselt teine valdkond majandus/poliitika/ühiskonnakorralduse valdkonna järel. Siia kuuluvad sõnad *digisanelu, kahvikone, konesali, korvavallo, moderaattori/moderoija, mode, moderoida, palvelinkeskus, postaus, postata, sanakartta, some, somettaa, sormitunniste, sormitunnistin, sormitunnistus, tviitata/twiitata ja tviitti/twiitti*. Fakt, et sellesse valdkonda on juurde tekkinud üsna palju uusi sõnu, ei ole väga üllatav. Tehnoloogia, eriti infotehnoloogia, areneb võrreldes teiste valdkondadega kõige kiiremini – alatsa leiutatakse uusi asju, et inimeste elu võimalikult mugavaks teha. Loomulikult on uusi nähtusi vaja ka kuidagi verbaalselt tähistada. Kui siia listi kuuluvaid sõnu veidi lähemalt vaadata, selgub, et kitsamalt tehnika määratluse alla kuulub vaid viis sõna: *kahvikone, korvavallo, sormitunniste ja sormitunnistin ja sormitunnistus*.

Kahvikone tähendab eesti keelde otsetõlgituna kohvimasinat. Tavalise kohvikeetja märkimiseks kasutavad soomlased sõna *kahvikeitin* ja sõna *kahvikone* tarvitatakse siis, kui on tegemist erilist kohvi (nt *cappuccinot* või *espressot*) valmistava masinaga.

Teine sõna, mis märgib tehnoloogia arengut, on *korvavalu*. See on kõrvaklappe meenutava seadme kaudu kuulmekäiku suunatav valgus, mille eesmärk on tõrjuda masendust. Kuna Soome asub külmas kliimavööndis ja pimedat aega on rohkem kui valget, loodi 2011. aasta sügisel ravimeetod, mille põhimõte on kõrvaklappide kaudu kõrvadesse valguse kiirgamine, mis peaks minema otse ajju ja sedaviisi leevendama masendust. Kuna tegemist on uue meetodiga, puuduvad seadme toime kohta veel teaduslikud andmed. (Kotus: korvavalu). Igal juhul on tegemist väga huvitava nähtusega – nii on arvanud ka soome keelekorraldajad, kes on valinud selle 2011. aasta veebruarikuu uueks sõnaks.

Tehnoloogia arengut märgib veel sõna *sormitunniste*, mis on sõrmejälgede identifitseerimisel kasutatav biomeetriline identifikaator, ja sõna *sormitunnistin*, mis on teatud laadi tuvastusseade, kuhu sõrme asetamisel isik pääseb sisse kuhugi kohta või pääseb kasutama mingit masinat, kui tal on eelnevalt antud selleks luba. *Sormitunnistus* on vastav identifitseerimine, kus kasutatakse *sormitunnistini*.

Peale viimati kirjeldatud viie sõna, tähistavad ülejäänud (info)tehnoloogia valdkonda kuuluvad 13 sõna infotehnoloogiaga seotud nähtuste arengut. Internetikultuuri meelelahutuslikku poolt puudutavad sõnad *postaus*, *postata*, *some*, *somettaa*, *tviitata/twiitata* ja *tviitti/twiitti*. Üldiselt sotsiaalmeedia tähistamiseks on loodud lühend *some* (*sosiaalinen media*) ning vastavat tegevust sotsiaalmeedia keskkonnas tähistatakse *some* lühendist otsetuletatud sõnaga *somettaa*. Sotsiaalmeedia kanalites jagatavaid kommentaare ja märkuseid tähistatakse sõnaga *postaus* (postitus) ning vastavat tegevust nimetatakse verbiga *postata* (postitada). Ühte kindlasse suhtlusvõrgustikku nimega Twitter postitatud teadet märgivad sõnad *tviitti* ja *tviitti* ning vastavat tegevust märgitakse verbidega *tviitata* või *twiitata*. Eesti kõnekeeles kasutatakse eelnevalt kirjeldatud substantiivi kohta 'säuts' ning Twitteri keskkonda postitamist kutsutakse vastavalt 'säutsumiseks'. Sotsiaalmeedias postitatud 'säutsudel' ja kommentaaridel hoiab silma peal *moderaattori/moderoija*. Nimetatud sõnast on moodustatud ka suupärasem lühendsõna *mode*. Moderaatorina tegutsemist (internetikeskkonnas valvetöö tegemist) tähistatakse sõnaga *moderoida* (e modereerida).

Infotehnoloogia areng ei piirdu pelgalt meelelahutuslike kanalitega seotud uuendustega – juurde on tekkinud uusi nähtusi ja neid tähistavaid keelendeid ka näiteks arstide töö lihtsustamiseks. Uue nähtuse tähistamiseks loodud märksõna *digisanelu* kätkeb enda all digitaalset diktaatsüsteemi, mille abil nt arsti ametit pidavad isikud saavad dikteerida patsiendi info otse arvutile. Uuendus hoiab kokku nii aega kui ka paberit.

Lihtsamaks on muutunud ka vaegnägijate liikumine – nimelt on spetsiaalselt nende tarbeks loodud uus asi nimega *sanakartta*, mis sisaldab endas sõnalisi juhised teatud marsruudi läbimiseks. Juhised saab helifailina oma seadmesse alla laadida Internetist.

Infotehnoloogia valdkonna alla kuuluvad ka sõnad *konesali* ja *plavelinkeskus*, mis on oma olemuselt sünonüümsed ning tähistavad teatud kohta või ehitist, kus on suur hulk servereid. Sõnad kerkisid esile seoses otsingumootori firma *Google*'i serverikeskuse avamisega Haminas, endise paberivabriku ruumides, 2011. aasta sügisel. Neist sõnadest üks, *konesali*, on lisatud ka uude KTSi.

2.9. Valdkonnapõhise statistika tulemused

Kõige rohkem uusi sõnu on tulnud majanduse/poliitika/ühiskonnakorralduse (MPÜ) valdkonda (30). See tähendab, et meedias on uutest nähtustest palju räägitud ja et uus terminoloogia vajab lahtiseletamist ka valdkonnavälistele inimestele. Märkimisväärselt palju uusi nähtusi on lisandunud ka (info)tehnoloogia valdkonda. Infotehnoloogia on ka üldiselt kõige kiiremini arenev valdkond ja iga uue nähtuse tähistamiseks on vaja uut sõna. Sama valdkonna alla olen liigitanud ka uusi tehnoloogilisi seadmeid tähistavad sõnad. Terves valdkonnas on kokku 18 uut sõna.

Tervise ja elustiili valdkonda olen rühmitanud 14 sõna. Eluviise märgivad näiteks sõnad *hipsteri*, *downshifting*, *marttailla* ja *homing*. Toidu ja toitlustusasutuse valdkonda on lisandunud 8 uut sõna – uusi toidunähtusi on nende hulgas vaid kaks (*karppausleipä/-leipä* ja *stevia*), ülejäänud 4 sõna märgivad toitlustusasutusi, sealhulgas 3 neist on sünonüümsed (*väliaikaisravintola* = *pop-up-ravintola* = *tilapäisravintola*).

Sarnaselt eelmisega kuulub ka ülejäänud nelja valdkonda vähem kui kümme märksõna. Nõnda on näiteks kultuuri ja spordi valdkonnas 7, riietuse valdkonnas 3, transpordi valdkonnas 4 ning ilmastikunähtuste valdkonnas 2 uut sõna.

Valiklistis olnud 86 sõnast jõudis uue sõnaraamatu kaante vahele 17. Kõige rohkem uusi sõnu lisandus sõnastikku majandus/poliitika/ühiskonnakorralduse valdkonnast (8). Võrdselt lisati uusi märksõnu tervise ja elustiili (3) ja toidu ja toitlustusasutuste valdkonnast (3). 2011. aasta (info)tehnoloogia valdkonda kuuluvate sõnade hulgast lisati sõnaraamatusse vaid 1 märksõna. Sarnaselt eelmise valdkonnaga lisati ka ilmastikunähtuste ja kultuuri ja spordi (täpsemalt spordi) valdkonna alla kuuluvate sõnade seast KTSi 1 sõna. Riietuse ja transpordi valdkonnast ei jõudnud sõnastikku ühtegi sõna. Ülejäänud 2011. aasta uued sõnad, mis seekord sõnastiku kaante vahele ei jõudnud, lisatakse võib-olla järgmisesse KTSi väljaandesse. See aga oleneb sellest, kas neid sõnu kasutatakse aktiivselt ka edasipidi või aja jooksul need lihtsalt hääbuvad või kaovad keelekasutusest sootuks.

3. Moodustamisviisipõhine statistika

Sõnamoodustus grammatika osana kirjeldab sõnade (täpsemalt muutetunnusteta) sõnatüvede morfeemkoosseisu. Sõna ehitust kirjeldatakse sõna ehituse (moodustamise) kaudu (EKK: 367). Nagu esimeses peatükis mainitud, on soome keele tähtsamad sõnamoodustusviisid liitmine e kompositsioon ja tuletamine e derivatsioon. Peale nende kahe viisi, on uusi sõnu veel võimalik saada laenamise ning juba varem keeles olemas olevale sõnale uue tähenduse lisamise kaudu. Lisaks eelnevalt nimetatud variantidele saab uusi sõnu ka tehislikult luua.

Soome keele sõnaraamatute märksõnade seas on liitsõnu tavaliselt 60–70%, tuletisi umbes 20–30% ja tüvisõnu 10–15% (ISK § 146). Näiteks „Nykysuomen sanakirjas“ moodustavad liitsõnad umbes 65% kõigist märksõnadest (Saukkonen 1973: 338; Tyysteri 2009: 6). Sarnane moodustusviisil põhinev jaotus iseloomustab ka 2012. aastal ilmunud uut „Kielistoimiston sanakirja“. Nimelt on seal 2000 uue sõna seas 75% liitsõnu. Tuletisi ehk derivatsioone on 20% ja lühendeid ja võõrapäraseid sõnu on uute sõnade seas 5%. (Kotus 2)

Järgnevates alapeatükkides on sõnad liigitatud nende moodustusviisi alusel liit-, lühend- ja laensõnadeks ning tuletisteks. Kuna igasugune liigitamine on mingil määral subjektiivne, võivad mõned sõnad liigituda ka mitmesse rühma. Siinsel sõnade rühmitamisel on püütud arvesse võtta nende viimast tuletusastet. Iga liigitusrühma järel on tutvustatud pealkirjaks oleva mõiste sisu, esitatud sellesse rühma kuuluvad sõnad ning iseloomustatud lühidalt nende konsistentsi.

3.1. Liitsõnad

Liitmise e kompositsiooni korral moodustatakse sõna mingile sõnale teise tüve (või vormi) lisamine teel, nt *auto* + *tie* > *autotie*. Liitmise abil moodustatud sõna on liitsõna. Liitsõnad jagunevad vastatikuse suhte alusel kaheks: põimliitsõnadeks ja

rindliitsõnadeks. Põimliitsõna on selline, mille eesosa (täiendsõna) laiendab järelsõna (põhisõna), nt liitsõnas *digisanelu* laiendab sõna *digi* sõna *sanelu*. Rindliitsõna on selline, mille osad on omavahel rinnastatud, nt *musta-puna-valkoinen*. Enamik liitsõnu on põimliitsõnad. (ISK § 398). Ka selle töö kontekstis uuritavad sõnad on kõik põimliitsõnad.

Analüüsitava materjali puhul võib väita, et vastupidiselt eesti keelele, kus liitsubstantiivide struktuuris on täiendsõna enamasti genitiivis, on see soome liitsubstantiivide puhul nominatiivis. Sama tendentsi on tõdenud ka Reet Kasik eesti ja soome liitsõnu võrreldes (Kasik 2010: 19). Paljude loetelus olevate sõnade puhul võib tõdeda, et kui tahta soome keele liitsõnast eestikeelset teha, peaks täiendosa nominatiivi asendama genitiiviga. Näitena võib siin tuua sõna *korva + valo*, mis kõlaks eestikeelde otsetõlgituna kõrvvalgus* ning oleks eesti keele sõnamoodustusreeglitega vastuolus.

Järgnevas loetelus on liitsõnade rühma liigitatud ka sellised sõnad, mille üks osis on võõrapärane või laenatud, kuid seda ainult juhul kui põhisõna on omasõna ja täiendsõna esineb laenuna. Samuti kuuluvad siia rühma need sõnad, mille täiendsõna on lühendsõna. Sõna järel olevas informatsioonis on sel puhul sõna(de) laenulisus ja lühenemine ka ära märgitud. Ka on välja toodud liitsõnas täiendina esineva sõna sõnaliik ja kääne. Liitsõnadeks on arvatud ka sõnad, mis on oma olemuselt liitsõnalised tähenduslaenud – päris viimane moodustamisaste on siiski sõnade komponeerimine.

2011. aasta uute sõnade seas on **53 liitsõna**:

arabikevät: arabi (sub, nom) + kevät (sub);

designpääkaupunki: design (sub, nom) + pääkaupunki (sub); täiendsõna on inglise keele tsitaatlaen samakujulisest sõnast *design*;

digisanelu: digi (adj) + sanelu (sub); *digi* on lühend sõnast *digitaalinen*, viimane on inglise keelest laenatud sõna (ingl *digital*);

EHEC-bakteeri/ehc-bakteeri: ehc/EHEC + bakteeri; täiendsõna on lühend sõnast *enterohemorraginen Escherichia coli*, põhisõna on rahvusvaheline laen;

ekoluokka: eko + luokka; liitsõna esimene osis *eko* tuleb ingliskeelsest sõnast *economy* ja viitab säästlikkusele, soodsale;

ekstraluokka: ekstra + luokka; täiendsõna on inglise keele laen (vrd *extra*);
hidaskassa: hidas (adj) + kassa (sub);
ikälaki: ikä (sub, nom) + laki (sub);
ilmaveivi: ilma (sub, nom) + veivi (sub);
jasmiinivallankumous: jasmiini (sub, nom) + vallankumous (sub);
kahvikapseli: kahvi (sub, nom) + kapseli (sub);
kahvikone: kahvi (sub, nom) + kone (sub);
kapselikahtvi: kapseli (sub, nom) + kahvi (sub);
karikatyyppi: karika + tyyppe; liitsõna on moodustatud sõna *karikatyyri* malli järgi, sõna moodustamisel on liitsõna muudetud liitsõnaks;
karppausleipä/karppileipä: karppaus (sub, nom) + leipä (sub); karppi + leipä (sub);
kasvuyritys: kasvu (sub, nom) + yritys (sub);
kirjastokoirat: kirjasto (sub, nom) + koira (sub);
kokemusasiatuntija: kokemus (sub, nom) + asiantuntija (sub);
konesali: kone (sub, nom) + sali (sub);
korvavalu: korva (sub, nom) + valo (sub);
lokkisota: lokki (sub, nom) + sota (sub);
lukukoirat: luku (sub, nom) + koira (sub);
luottoluokitus: luotto (sub, nom) + luokitus (sub);
lutkaliike: lutka (sub, nom) + liike (sub);
lutkamarssi: lutka (sub, nom) + marssi (sub);
masutuubi: masu (sub, nom) + tuubi (sub);
palvelinkeskus: palvelin (sub, nom) + keskus (sub);
palvelukylä: palvelu (sub, nom) + kylä (sub);
perhesurma: perhe (sub, nom) + surma (sub);
pop-up-ravintola: pop-up + ravintola (sub); esimene liitsõna *osis* on inglise keele laen, lähtekeeles kasutusel ilma sidekriipsuta (vrd ingl *pop up*);
putkihuivi: putki (sub, nom) + huivi (sub);
pyörätasku: pyörä (sub, nom) + tasku (sub);
raamisopimus: raami (sub, nom) + sopimus (sub);

sahasää: saha (sub, nom) + sää (sub);
sanakartta: sana (sub, nom) + kartta (sub);
sormitunniste: sormi (sub, nom) + tunniste (sub);
sormitunnistin: sormi (sub, nom) + tunnistin (sub),
sormitunnistus: sormi (sub, nom) + tunnistus (sub);
sote-ala: sote (sub, nom) + ala (sub); liitsõna täiendosa koosneb lühendist *sote* ->
sosiaali ja *terveys*;
sähkötupakka: sähkö (sub, nom) + tupakka (sub);
takuueläke: takuu (sub, nom) + eläke (sub);
tilapäisravintola: tilapäis (adj) + ravintola (sub);
toiminnantarkastaja: toiminnan (sub, gen) + tarkastaja (sub);
tuubihuivi: tuubi (sub, nom) + huivi (sub);
työssäkäyntialue: työssäkäynti (sub, nom) + alue (sub);
työstävapaus: työstä (sub, elatiiv) + vapaus (sub);
vakausmekanismi, *vakausväline*: vakaus (sub, nom) + mekanismi (sub), vakaus (sub, nom) + väline (sub);
valelääkäri: vale (sub, nom) + lääkäri (sub);
vanhuspalvelulaki: vanhuspalvelu (sub, nom) + laki (sub);
vauvamaha: vauva (sub, nom) + maha (sub);
veronumero: vero (sub, nom) + numero (sub);
viinitarhasali: viinitarha (sub, nom) + sali (sub);
väliaikaisravintola: väliaikais (adj) + ravintola (sub).

3.2. Tuletised

Tuletis e derivaat moodustatakse teisest sõnast selle tüvele (vahel ka vormile) (tuletus)liite lisamise teel, nt *syy* + *tön* > *syytön*, või tüvest otse, s.o ilma liiteta e nullliitega, *paini-a* > *paini*. Soome keele liited on eesliited ehk prefiksids ja järelliited ehk sufiksids. Sõna, millest tuletis moodustatakse, on tuletisalus, selle sõna tüvi alustüvi. (ISK: §146). Järgnevalt tuuakse välja kõik 2011. aastal lisatud uued tuletised. Nende

käsitlemisel nimetatakse tuletisalus ning sufiks (prefiksi abil moodustatud tuletisi 2011. aasta uute sõnade seas ei ole). Uusi **tuletisi** on selle aasta uute sõnade seas **10**:

huokoistaa: tuletis sõnast *huokoinen* (adj) + taa;

kotoilu: tuletisalus on sõna *koti*, tuletamisel on kasutatud verbi **kotoilla* malli, sellisest verbist tuletatud substantiiv on *lu*-sufiksiline (vrd *opiskella:opiskelu*);

krepperia: alussõna on *kreppi* - tuletis on moodustatud ilmselt sõna *pizzeria* eeskujul (vrd *pizza* -> *pizzeria*, *kreppi* -> *krepperia*);

marttailla: alussõna on *martta* + i + lla; *l*-tuletiste abil püütakse nähtust vähendada, väiksemaks muuta või naeruvääristada (Laitinen 1988: 165);

moderoida: *Oi*-tuletis substantiivist *moderaattori/moderoija*, verbi tuletamisel nüüdisajal väga produktiivne liide (ISK: §153);

postata: alussõna on inglise keele mугanenud laen *postaus* (vrd *post*), *AA*-verbituletus on sarnaselt *Oi*-tuletusega nüüdisajal produktiivne moodus (ISK: §153);

soinismi: *Soini* + *ismi*; isikunimest moodustatud tuletis, mille puhul on järgitud teiste *ismi*-sufiksiliste tuletiste malli, nt *sosialismi*, *materialismi* jne;

somettaa: *some* + *tta* + *a*; kausatiivne verbituletis,

twiitata, *twiitata*: alussõna on inglise keele laen *twiitti/tviitti* (vrd *to tweet*), *AA*-tuletis;

vivutus: alussõna *vipu* -> *vivuttaa* -> *vivutus*.

3.3. Lühendsõnad

Lühendsõnad on lekseemid, millest puuduvad alussõna või -sõnadega võrreldes mingi osa või osad. Lühendsõnad jagatakse raieks, akronüümideks ja kontaminatsioonideks (ISK § 167).

Raie (*typistesana*) on moodustatud nii, et pikemast sõnast on ära võetud mingi osa, tavaliselt lõpust. Raie võib põhineda nii oma- (*ale* < *alennusmyynti*) kui ka võõrsõnal (*info* < *informaatio*). Raied on tavaliselt kahesilbilised ja vokaalilõpulised. Need on tavaliselt substantiivid ning ei esine verbidena. Raie võib tihti esineda ka liitsõnas täiendsõnana (nt *eko-*, *digi-*). Mõni sellist tüüpi lühendsõna võib olla

moodustatud ka nii, et seda pole lühendatud mitte lõpust, vaid algusest (nt *nisti* < *heroinisti*). (ISK § 167)

Akronüümid (*kirjainsanat*) on sõnaühendi algustähtedest moodustatud täheühendid. Lähteallikaks võib olla liitsõna või mitmesõnaline tervik, mis võib olla nii soome- kui ka muukeelne (nt *oy* > *osakeyhtiö*, *wc* > *water closet*). Osa akronüümidest esineb vaid liitsõna täiendosana, nt *ay-liike*. (ISK § 169)

Kontaminatsioonid (*koostesanat*) moodustatakse sõnaühendi sõnade osadest; osana võib esineda muugi kui sõna esitäht (nt *tupo* < *tulopoliitikka*). Kontaminatsioonid on enamasti kaheasilbilised liitsõna algosad (nt *sotu-* < *sosiaaliturma*) või instituutide nimed (nt *Kela* < *Kansaneläkelaitos*). Kontaminatsioon on ka näiteks sõna *mopo* (< *moottoripolkupyörä*). (ISK § 170). 2011. aasta uute sõnade seas on 7 **lühendsõna**:

AVH, avh: lühend liitsõnast *aivoverenkierto***häiriö** (akronüüm);

ERVV: lühend sõnaühendist *Euroopan rahoitusvaka***usväline** (akronüüm);

EVM: lühend sõnadest *Euroopan vaka***usmekanismi** (akronüüm);

mauto: lühend sõnast *mopo***auto** või *moottoripolkupyörä* + **auto** (kontaminatsioon);

mode: lühend laensõnast *modera***attori** või *modero***ija** (raie);

persu: lühend liitsõnast *perussuomalainen* (kontaminatsioon);

some: lühend sõnaühendist *sosiaalinen* **media** (kontaminatsioon).

3.4. Laensõnad

Uusi sõnu on soome keelde laenatud kõige rohkem germaani, balti ja slaavi keeltest. Uuemat ajal on kesksamad soome keele mõjutajad rootsi ja inglise keel. Laenatud sõnad on üldiselt mugandatud soome foneemi- ja sõnaehitusse. Laenu vanust saab mingil määral kindlaks teha sõna väliskuju järgi: mida vanem, seda rohkem muganenud. Kolme- või enamasilbilised laenud on keskmiselt nooremad ja hääldamisviisilt lähtesõnale lähemal kui kaheasilbilised. Enamus laenudest on noomenid. (ISK § 150)

Laenatud noomenid on enamasti substantiivid. Laennoomenite põhiline struktuurne muganemisviis on sõnalõpuline *-i*, mis liitub konsonandilõpulisele

lähtesõnale või asendab muu algupärase lõpuvokaali. Ka uuemate laensõnade mugandamiseks on selline viis endiselt produktiivne (nt *deitti*, *netti*). (ISK § 151)

Laenuliste noomenite kõrvale laenatakse vähesemal määral ka verbe. Laenverbid on tavaliselt keelde muganenud *AA-*, *Oi-*, *i-*, või *le-* sufiksile abil. Praegu on kõige produktiivsemad *AA-* (nt *filmata*) ja *Oi-* (nt *aktivoida*) tüvelised variandid. Laenverb võib esineda ka tuletisena, kui talle on laenatud sobiv tüvisõna. (ISK § 153). Selles töös ongi liigitatud nii, et kui samal aastal on uute sõnade hulgas laensubstantiiv ning selle tüvest tuletatud verb, on viimane arvatud tuletiste ning substantiiv laensõnade hulka.

2011. aasta uute sõnade seas on **10 laensõna**:

downshiftaus, *downshifting*: inglise keele otselaen (vrd *downshifting*) ning *downhiftaus* muganenud laen;

hipsteri: inglise keele muganenud laen, *hipster* + *i*;

homing: inglise keele otselaen (vrd *homing*);

jytky: keelesisene laen (soome läänemurdest);

eurobondi: inglise keele laen, *eurobond* + muganemise eesmärgil lisatud lõpuvokaal *-i*;

magnitudi: inglise keel vahendajakeel, vrd *magnitude* + *i*;

moderaattori, *moderoija*: inglise keele laen (vrd *moderator*), konsonanttüvele lisandunud lõpuvokaal *-i*;

postaus: inglise keele muganenud laen (vrd *post*);

stevia: on saadud Hispaani botaaniku (Petrus Jacobus *Stevus* (Pedro Jaime Esteve) †1555) nimest ning inglise keel täidab siinkohal vahendajakeele rolli;

tviitti, *twiitti*: inglise keele laen (vrd *tweet*).

3.5. Muud

Lisaks tuletistele ja liit-, lühend-, laensõnadele, esineb keeletoimetajate koostatud 2011. aasta uute sõnade listis ka selliseid, mis ei kategoriseeru oma viimase tuletusastme alusel ühegi nimetatud moodustamisviisi alla. Selliseid **sõnu** on **kuus** ja need on *sixpack*, *tandem*, *paperiton*, *karppe*, *oranssi kortti* ja *tasa-arvoinen avioliittolaki*.

Esimese nelja märksõna puhul on tegu tähenduse laienemisega. *Sixpack* ja *tandem* on inglise keelest laenatud sõnad ja kasutusel olnud juba varemalt – *sixpack* kuuest õllest koosneva pakendi ning treenitud kõhulihaste tähenduses ning *tandem* kahe järjestikku rakendatud hobusega kaariku ja kahekohalise jalgratta tähenduses. Nüüd on sõnale *sixpack* lisandunud uus, juba kolmas tähendus. Siinses kontekstis tähistab see Soome peaministri Jyrki Kataise kuuest erakonnast koosnevat valitsust. *Tandem* märgib aga võimuduot, ühelt poolt tähistatakse sõnaga Vene poliitika tuumikut Medvedevit ja Putinit, teiselt poolt Euroopa Liitu (Prantsusmaa ja Saksamaa). Erinevalt järgmisest sõnast, ei lisatud seekord neid kahte viimati mainitud uut tähendust sõnaraamatusse.

Sõna *karppi* puhul on samuti tegu tähenduse laienemisega – varemalt on sõnaga märgitud vaid karpkala, uus tähendus märgib inimest, kes tarbib vähe süsivesikuid. Ülejäänud kaks terminit, *oranssi kortti* ja *tasa-arvoinen avioliittolaki*, on püsivad sõnaühendid.

3.6. Moodustusviisipõhise statistika tulemused

Liitsõnade domineerimine uute sõnade seas jätkub. 2011. aastal lisandunud 86 listis oleva sõna hulgas on komponeeritud sõnu 61,6% (53). Tuletisi on 2011. aasta uute sõnade listis vastavalt 11,6% (10) ning laensõnu samuti 11,6% (10). Lühendsõnu oli sel aastal 7 tükki e 8,2%. Lisaks lühend-, laen-, liitsõnadele ja tuletistele esines uute sõnade seas ka püsivaid sõnaühendeid (2,3% e 2) ning tähenduse laienemisi (4,7% e 4).

86 valiklistis olnud sõnast jõudis sõnastikku 17 – nende seas on 9 liitsõna, 3 laensõna, 2 lühendsõna ning 1 tuletis. Selles töös „muu“ liigitusse kuulunud kuuest sõnast, lisati sõnaraamatusse 2 märksõna, millest üks on lühendsõna ning teise sõna uudsus seisneb selle tähenduse laienemises.

Kokkuvõte

Selles bakalaureusetöös käsitletakse 2011. aasta uusi soome keele sõnu. Töö on jaotatud kolme ossa. Töö esimene ehk teoreetiline osa keskendub eelkõige uudissõna olemusele ning selle erinevatele tüüpidele. Samuti tutvustatakse seal soome keele tähtsamaid sõnaraamatuid, sealhulgas „Kielitoimiston sanakirja“ ning selle uusi sõnu.

Töö teise ja kolmanda osa aluseks on *Kotimaisten kielten keskuse* koduleheküljel (www.kotus.fi) olev 2011. aasta uute sõnade list, mille 86 sõna on 4000 uue sõna seast välja valinud *Kotimaisten kielten tutkimuskeskuse* liikmed. Tegu pole n-ö ametliku sõnade listiga ning kõik need sõnad, mis valiklisti kuuluvad, ei ole ka uude 2012. aastal ilmunud „Kielitoimiston sanakirja“ lisatud, kuid annavad siiski hea ülevaate uuema sõnavara iseloomust. Olgu siinkohal ka öeldud, et uude sõnastikku jõudis 86 vaatluse all olnud sõna seast 17.

Töö eesmärk oli nende sõnade põhjal välja selgitada, millisesse valdkonda on uusi sõnu kõige rohkem lisandunud ning milline sõnade moodustamisviis on sel aastal kõige produktiivsem olnud. Töö praktilise poole tulemuste mugavamaks jälgimiseks esitan järgnevalt kokkuvõtva tabeli.

Tabel. Uute sõnade esinemus valdkonniti ja moodustusviisiti

Valdkond/moodustusviis	Liitsõnad	Tuletised	Laensõnad	Lühendid	Muu	Kokku
Kultuur ja sport	6				1	7
Toit ja toitlusasutused	6	1	1			8
Ilmastikunähtused	1		1			2
Transport	3			1		4
Riietus	3					3
Tervis ja elustiil	6	3	3	1	1	14
MPÜ	19	2	2	3	4	30
(Info)tehnoloogia	9	4	3	2		18
Kokku	53	10	10	7	6	86

Töö teise osa, valdkonnapõhisele statistikale keskendunud osa põhjal selgub, et kõige rohkem uusi sõnu on tulnud majandus/poliitika/ühiskonnakorralduse valdkonda (30). Sõnade hulga poolest teine on (info)tehnoloogia valdkond, kuhu on lisandunud 18 uut sõna. Suuruselt kolmas valdkond on tervis ja elustiil, kuhu on tekkinud 14 uut sõna.

Töö kolmandas peatükis on analüüsitud uusi sõnu nende moodustamisviisist lähtudes. Vastavalt selle osa tulemustele, on kõige produktiivsem uute sõnade moodustamisviis liitmine ehk komponeerimine, mille abil on moodustatud 53 uut sõna. Tuletamise ehk derivatsiooni abil moodustatud sõnu on 10 ning laensõnu samuti 10. Veel esines sel aastal lühendsõnu, mida on kokku 7, tähenduse laienemisi (3) ning sõnaühendeid (2).

Kirjandus

2010 uued sõnad = Sanapoimintoja vuodelta 2010. <http://www.kotus.fi/index.phtml?s=4152> (Vaadatud 20.05.13)

2012 uued sõnad = Sanapoimintoja vuodelta 2012. <http://www.kotus.fi/index.phtml?s=4600> (Vaadatud 20.05.13)

2013 veebruar = Sanapoimintoja vuodelta 2013. <http://www.kotus.fi/index.phtml?s=4181#Helmikuuujoustokaukalo> (Vaadatud 20.05.13)

16.01.11 Iltalehti „Nyt tulee sahasää“ = Nyt tulee sahasää.

http://www.iltalehti.fi/uutiset/2011011613006764_uu.shtml (Vaadatud 16.02.13)

Aamuposti 04.03.11 = Roiseja puhunut valeopettaja sai ehdollista vankeutta.

<http://www.aamuposti.fi/artikkeli/40894-roiseja-puhunut-valeopettaja-sai-ehdollista-vankeutta> (Vaadatud 3.12.13)

Eduskunnan kirjasto = Vanhuspalvelulaki.

<http://lib.eduskunta.fi/Resource.phx/kirjasto/oikeudellinentieto/tietopaketit/vanhuspalvelulaki.htx> (Vaadatud 2.11.13)

Eesti info 08.06.11 = Ligi 70 inimest haigestus EHEC-bakteri tõttu neeruhaigustesse.

<http://eesti.info/uudised/uudis.php?uid=1102442> (Vaadatud 13.12.12)

EKK = Erelt, Mati, Tiiu Erelt, Kristiina Ross 2006. Eesti keele käsiraamat. Tallinn:

Eesti Keele Sihtasutus.

Ellit 08.08.05 = Kuinka olla hipsteri. [http://ellit.fi/muoti-ja-kauneus/muoti/kuinka-olla-](http://ellit.fi/muoti-ja-kauneus/muoti/kuinka-olla-hipsteri)

hipsteri (Vaadatud 13.12.12)

ERR uudised 21.09.12 = Al-Assad: araabia kevad tõi vaid kaose.

<http://uudised.err.ee/index.php?06261851> (Vaadatud 7.01.13)

Gönros, Eija-Riitta 2012. Mitä uutta Kielitoimiston sanakirjassa? - Kielikello no 1.

Kotimaisten kielten keskus. Helsinki, s. 4–6.

Helsingin uutiset 11.01.11= Sofi Oksasesta vuoden 2010 karikatyyppi.

<http://www.helsinginuutiset.fi/artikkeli/14249-sofi-oksasesta-vuoden-2010->

- karikatyyppi (Vaadatud 3.12.13)
- Helsinki 2012 = Designpääkaupunkivuosi kasvoi ennakoitua laajemmaksi.
<http://wdchelsinki2012.fi/uutiset/2013-03-20/designpaakaupunkivuosi-kasvoi-ennakoitua-laajemmaksi> (Vaadatud 14.05.13)
- HS 25.04.13 = Pääsekö sähkötupakalla eroon tupakoinnista.
<http://www.hs.fi/juttusarja/hyvinvointi/artikkeli/P%C3%A4%C3%A4seek%C3%B6+s%C3%A4hk%C3%B6tupakalla+eroon+tupakoinnista/1329103872919> (Vaadatud 07.01.13)
- HS 22.11.11 = Kasvista saatava stevia-makeutusaine markkinoille.
<http://www.hs.fi/kotimaa/Kasvista+saatava+steviamakeutusaine+markkinoille/a1305549834982> (Vaadatud 14.05.13)
- HS 08.10.2012 = Euroopan vakausmekanismi aloittaa toimintansa – näin vastuut jakautuvat.
<http://www.hs.fi/talous/Euroopan+vakausmekanismi+aloittaa+toimintansa++n%C3%A4in+vastuut+jakautuvat+/a1305604209657> (Vaadatud 10.05.13)
- HS 30.07.11 = Sanakirjat ovat avain kielen ytimeen.
<http://www.hs.fi/paakirjoitus/artikkeli/Sanakirjat+ovat+avain+kielen+ytimeen/HS20110730SI1MA01e9f> (Vaadatud 10.05.13)
- HS 27.02.13 = Tasa-arvoinen avioliittolaki ei tule eduskuntakäsittelyyn.
<http://www.hs.fi/kotimaa/Tasa-arvoinen+avioliittolaki+ei+tule+eduskuntak%C3%A4sittelyyn/a1361932175741> (Vaadatud 10.05.13)
- Hämeen sanomat 25.02.13 = Kirjastokoira Eemeli kuuntelee jokaista lukijaa.
<http://www.hameensanomat.fi/uutiset/kanta-hame/228661-kirjastokoira-eemeli-kuuntelee-jokaista-lukijaa> (Vaadatud 12.12.12)
- Iltalehti 23.11.11 = Epäilty valehoitaja paljastui Oulun seudulla.
http://www.iltalehti.fi/uutiset/2011112314810366_uu.shtml (Vaadatud 16.02.13)
- ISK = Hakulinen, Auli, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja-Riitta Heinonen, Irja Alho 2004. Iso suomen kielioppi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 950. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kaleva 19.03.13 = Kansalaisaloite tasa-arvoisesta avioliittolaista kerää nimiä huimalla

vauhdilla. <http://www.kaleva.fi/uutiset/kotimaa/kansalaisaloite-tasa-arvoisesta-avioliittolaista-kerää-nimia-huimalla-vauhdilla/624676/> (Vaadatud 20.04.2013)

Kasik, Reet 2010. Tähelepanekuid soome ja eesti keele liitnimisõnadest. - Lähivõrdlusi nr 19. Eesti Rakenduslingvistika Ühing. Tallinn, lk 9–21.

Kauppalehti 01.06.11 = Tässä on Suomen paras kasvuyritys.
<http://www.kauppalehti.fi/omayritys/tassa+on+suomen+paras+kasvuyritys/20110677459> (Vaadatud 12.12.12)

Kela = Takuueläke. <http://www.kela.fi/takuuelake> (Vaadatud 20.05.13)

Kotus: 2011 kuu sõnad = Kuukauden sana. <http://www.kotus.fi/index.phtml?s=4181#2011> (Vaadatud 14.12.12)

Kotus 1 = Sanapoimintoja vuodelta 2011. <http://www.kotus.fi/index.phtml?s=4449> (Vaadatud 20.05.13)

Kotus 2 = Roheää räimettä. Kielitoimiston sanakirjan uudissanoja.
<http://www.kotus.fi/index.phtml?s=4565> (Vaadatud 17.04.13)

Kotus 3 = Painettu Kielitoimiston sanakirja. <http://www.kotus.fi/index.phtml?s=594> (Vaadatud 17.04.13)

Kotus 4 = Kielitoimiston sanakirjan esittely. <http://www.kotus.fi/index.phtml?s=499> (Vaadatud 20.05.13)

Kotus: antijytky, vastajytky = Kuukauden sana. Tammikuu 2012.
<http://www.kotus.fi/index.phtml?s=4181#Tammikuuvastajytkyantijytky> (Vaadatud 20.05.13)

Kotus: hidaskassa = Kuukauden sana. Lokakuu 2011. <http://www.kotus.fi/?s=4181#Lokakuuhidaskassa> (Vaadatud 10.05.13)

Kotus: jasmiinivallankumous = Kuukauden sana. Helmikuu 2011.
<http://www.kotus.fi/index.phtml?s=4181#Helmikuujasmiinivallankumous> (Vaadatud 20.05.13)

Kotus: jytky = Kuukauden sana. Huhtikuu 2011.
<http://www.kotus.fi/index.phtml?s=4181#Huhtikuujytky> (Vaadatud 10.05.13)

Kotus: kalmo = Ruumis, kalmo ja keho. <http://www.kotus.fi/?s=1112> (Vaadatud 13.10.12)

Kotus: karppi = Kuukauden sana. Joulukuu 2011.

<http://www.kotus.fi/?s=4181#Joulukuukarppi> (Vaadatud 10.05.13)

Kotus: korvavalo = Kuukauden sana. Marraskuu 2011.

<http://www.kotus.fi/index.phtml?s=4181#Marraskuukorvavalo> (Vaadatud 10.05.13)

Kotus: lokkisota = Kuukauden sana. Heinäkuu 2011. [http://www.kotus.fi/index.phtml?](http://www.kotus.fi/index.phtml?s=4181#Heinkuulokkisota)

[s=4181#Heinkuulokkisota](http://www.kotus.fi/index.phtml?s=4181#Heinkuulokkisota) (Vaadatud 10.05.13)

Kotus: paperiton = Kuukauden sana. Syyskuu 2011. [http://www.kotus.fi/index.phtml?](http://www.kotus.fi/index.phtml?s=4181#Syyskuupaperiton)

[s=4181#Syyskuupaperiton](http://www.kotus.fi/index.phtml?s=4181#Syyskuupaperiton) (Vaadatud 10.05.13)

Kotus: *pop-up* = Kuukauden sana. Elokuu 2011. [http://www.kotus.fi/index.phtml?](http://www.kotus.fi/index.phtml?s=4181#Elokuupopup)

[s=4181#Elokuupopup](http://www.kotus.fi/index.phtml?s=4181#Elokuupopup) (Vaadatud 10.05.13)

KTS = Kielitoimiston sanakirja 1–3. 2012. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 170. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus.

MerriamWebster = <http://www.merriam-webster.com/dictionary/stevia> (Vaadatud 01.03.13)

Metropoli 08.10.12 = Shakiran söpö vauvamaha: katso kuvalinkki!

<http://www.metropoli.net/kaupunkilehti/uutiset/viihde/shakiran-sopo-vauvamaha-katso-kuvalinkki/> (Vaadatud 12.12.12)

MTV3 10.08.11 = ERVV? Eurobondi? Onko tämä jopa EVVK? Taloustermejä

suomennettuna. <http://www.mtv3.fi/uutiset/talous.shtml/ervv-eurobondi-onko-tama-jopa-evvk---taloustermeja-suomennettuna/2011/08/1371850> (Vaadatud 10.05.13)

Nuolijärvi, Pirkko 2000. 1990-ndate aastate soome keele erijooni ("Muutuv keel") // Keel ja kirjandus. – Tallinn, lk 107–116.

Nyt 03.5.12 = Lutkamarssi sai Vuoden -Kristiina palkinnon. <http://nyt.fi/20120503-lutkamarssi-sai-vuoden-kristiina-palkinnon/> (Vaadatud 20.05.13)

Piehl, Aino 2011. Viisaat menevät nyt vivuttamaan. Hyvä virkakieltä, Virallinen lehti no 140, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Helsinki, s. 20–21.

Pressiteade 27.05.11 = E.Coli outbreak in Germany. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-653_en.htm?locale=et (Vaadatud 01.04.13)

Räsäne, Matti 2010. Mitä ihmeen suomen kieltä – Hyvä virkakieltä. Virallinen lehti no 37, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Helsinki, s. 9–10

Saukkonen, Pauli 1973. Suomen kielen yhdyssanojen rakenne. – *Commentationes Fenno-Ugricae in honorem Erkki Itkonen sexagenarii die XXVI mensis aprilis anno MCMLXXIII: Erkki Itkonen 60 v.* SUST. 150 s. 338. Helsinki.

SMS = Suomen murteiden sanakirja 1–8. 1985–2008. Kotimaisten kielten keskus. Helsinki.

Tyysteri, Laura 2009. Erikoiskielen yhdyssanojen rakenne erikoiskielen erityisluonteen kuvaajana. – Turun yliopisto.

Valtiovarainministeriö = Kuntauudistus. www.vm.fi/kuntauudistus (Vaadatud 01.03.13)

Vantaan Sanomat 07.07.11 = Kirjastokoira ei kritisoi, jos lukeminen takkuilee.

<http://www.vantaansanomat.fi/artikkeli/61379-kirjastokoira-ei-kritisoi-jos-lukeminen-takkuilee> (Vaadatud 10.12.12)

Voimatassu = Kirjastokoira – lukukoira. (<http://www.voimatassu.fi/koira-avusteiset-palvelut/kirjastokoira-koira-lukukaverina/>) (Vaadatud 13.05.13)

Wikipedia 1 = Suomi jääkiekon maailmanmestaruuskilpailuissa 2011.

http://fi.wikipedia.org/wiki/Suomi_j%C3%A4%C3%A4kiekon_maailmanmestaruuskilpailuissa_2011 (Vaadatud 10.12.12)

Wikipedia 2 = Perhesurma. <http://fi.wikipedia.org/wiki/Perhesurma> (Vaadatud 10.04.13)

Wikipedia 3 = Euroopan rahoitusvakaussääteline.

http://fi.wikipedia.org/wiki/Euroopan_rahautusvakauss%C3%A4teline (Vaadatud 12.12.12)

Wikipedia 4 = Lutkamarssi. <http://fi.wikipedia.org/wiki/Lutkamarssi> (Vaadatud 7.02.13)

ÕSi uued sõnad = <http://keeleabi.eki.ee/?leht=9>

Yle uutiset 18.05.11 = Oranssi kortti vaientaa vanhemmat.

http://yle.fi/uutiset/oranssi_kortti_vaiantaa_vanhemmat/5362240 (Vaadatud 1.12.12)

Yle uutiset 01.09.11 = VR aloittaa ison lippu-uudistuksen.

http://yle.fi/uutiset/vr_aloittaa_ison_lippu-uudistuksen/5416677 (Vaadatud 18.04.13)

Yle uutiset 23.03.10 = Downshifting kiinnostaa nuoria aikuisia.

http://yle.fi/uutiset/downshifting_kiinnostaa_nuoria_aikuisia/1531710 (Vaadatud 20.05.13)

Suomen kielen uudet sanat vuonna 2011

Tiivistelmä

Kandidaatintyöni aihe on suomen kielen uudet sanat vuonna 2011. Analysoitavat sanat ovat peräisin Kotimaisten kielten keskuksen kotisivulta (www.kotus.fi), missä kerätään Kielitoimiston sanakirjaa varten uusia sanoja (vuodesta 2010 lähtien). Kaikkia listassa olevia sanoja (86) ei ole lisätty uuteen Kielitoimiston sanakirjaan, mutta riippumatta siitä ne antavat hyvän yleiskuvan suomen kielen uudemmasta sanastosta.

Työ on kolmiosainen. Ensimmäinen, teoreettinen osa käsittelee yleensä uudissan luonnetta – mitä tarkoittaa käsite/termi uudissana, mistä uudet sanat tulevat ja miten voi kuvata Kielitoimiston sanakirjan uudissanoja. Lisäksi esitellään vähän suomen kielen sanakirjoja, hieman Kielitoimiston sanakirjaa.

Toisessa osuudessa on uudet sanat jaettu kahdeksaan eri kenttään. Ne ovat kulttuuri ja urheilu, ruoka ja ateriapalvelut, sääilmiöt, vaatteet, (info)teknologia, terveys ja elämäntapa, talous/poliitikka/yhteiskunnan organisaatio ja liikenne. Joka kentän jälkeen on mainittu sanojen merkitys, ja kun sanan esintymisellä on jokin yhteys vuonna 2011 tapahtuneisiin tapahtumiin, on suhde ilmoitettu. Kenttaluokittelun tulosten perusteella voi sanoa, että eniten on uusia sanoja tullut talous/poliitikka/yhteiskunnan organisaation (30) ja (info)teknologian kenttään (18).

Kandidaattintyöni kolmas osa keskittyy uuden sanaston määrälliseen puoleen, toisin sanoen, sanoja analysoidaan niiden muodustustavan perusteella. Sanojen muodustustavan määrittämisessä on pääasiallisesti lähdetty sanan viimeisestä johtimesta. Uusia sanoja on sekä yhdistetty, johdettu, lyhennetty että lainattu. Tilaston mukaan vuonna 2011 on eniten muodostettu yhdyssanoja (53), lainasanoja ja johtimia on molempia 10 ja lyhennesanoja 7.

Lisa. Sõnalist

arabikevät

tähendus: Põhja-Aafrika araabiamaade 2011. aasta kevade rahvuslik ülestõus.

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: arabi + kevät; liitsõna

valdkond: majandus/poliitika/ühiskonnakorraldus (MPÜ)

AVH, avh

tähendus: insult.

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: lühend sõnast *aivoverenkiertohäiriö*

valdkond: tervis ja elustiil

designpääkaupunki

tähendus: rahvusvahelise disainiorganisatsiooni Icsid' poolt valitav linn, kus teatud aasta jooksul organiseeritakse rohkesti tegevusala sündmusi.

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: design + pääkaupunki; liitsõna

valdkond: kultuur ja sport

digisanelu

tähendus: digitaalne diktaatsüsteem, mille abil nt arstid saavad dikteerida patsiendi info otse arvutile.

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: digi + sanelu

valdkond: (info)tehnoloogia

downshiftaus, downshifting

tähendus: rahulik eluviis kiire vastandina.

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: inglise keele laensõna

valdkond: tervis ja elustiil

EHEC-bakteeri, ehec-bakteeri

tähendus: enterobakterite sugukonda kuuluv *Escherichia coli* ehk soolekepike/soolebakter/kolibakter, mis põhjustas surmaga lõppevaid gastroenteriite Saksamaal kevadel aastal 2011.

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: Ehec = lühend sõnast *enterohemorraginen Escherichia coli* + *bakteeri*; liitsõna

valdkond: tervis ja elustiil

ekoluokka

tähendus: VRi uus reisiklass, mis asendab endise teise klassi. *Eko* tuleb sõnast *economy* (ja viitab säästlikkusele, soodsale) mitte *ekologinen*.

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: eko + luokka; liitsõna

valdkond: transport

ekstraluokka

tähendus: VRi uus reisiklass, mis asendab endise äriklassi.

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: ekstra + luokka; liitsõna

valdkond: transport

ERVV – Euroopan rahoitusvakaussväline

tähendus: euromaade 2010. aasta maikuus alustatud aktsiaseltsi põhine fond (Euroopa finantsstabiilsusfond), mis võib anda euromaadele kolme aasta jooksul laene.

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: lühend sõnast *Euroopan rahoitusvakaussväline*

valdkond: majandus

eurobondi

tähendus: (majanduses) kavandatud euromaade ühiselt ringlusse lastud rühm võlakirju, millega võetakse kaasvastutus euromaade võlgade eest.

sõnaliik: substantiiv

moodustusviis: inglise keele laen (vrd *eurobond*)

valdkond: MPÜ

EVM – Euroopan vakausmekanismi

tähendus: euromaade püsiv rahvusvaheline finantseerimisasutus, kuhu mõni euromaa annab kokkulepitud määra kapitali ja tagatiskapitali ja millest antakse laenu abi vajavatele euromaadele (alustab tegevust 2013. aasta juuli algusest). Euroopa stabiilsusmehhanism.

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: lühend sõnast *Euroopan vakausmekanismi*

valdkond: MPÜ

hidaskassa

tähendus: kiirustamata kassa-asjaajamist võimaldav teenus mõnes marketis

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: hidas + kassa; liitsõna

valdkond: tervis ja elustiil

hipsteri

tähendus: urbanistlikku eluviisi harrastav stiiliteadlik noor täiskasvanu

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: inglise keele laen (vrd *hipster*)

valdkond: tervis ja elustiil

homing

tähendus: ka *kotoilu*; kodu- ja käsitööde harrastamine kiire elutempo vastukaaluks, ka *downshiftaus*'e osana või aeglasemale eluviisile üleminek.

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: inglise keele tsitaatlaen (vrd *homing*)

valdkond: tervis ja elustiil

huokoistaa

tähendus: (piltlikult) pausi pidama, peab töötegemisest pausi

sõnaliik: verb

moodustamisviis: tuletis sõnast *huokoinen*

valdkond: tervis ja elustiil

ikälaki

tähendus: ka *vanhuspalvelulaki*; valitsusjuhistesse kantud eakate ravi kaitsev seadus

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: ikä + laki; liitsõna

valdkond: MPÜ

ilmaveivi

tähendus: (spordis) mängukepiga tehtav värv, mille ajal pall või hokilitter püsib hokikepi peal.

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: ilma + veivi; liitsõna

valdkond: kultuur ja sport

jasmiinivallankumous

tähendus: Tuneesiast 2011. aastal alguse saanud araabiamaade rahvuslik ülestõus, vrd *arabikevät*. (Jasmiin on Tuneesia rahvuslill)

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: jasmiini + vallankumous; liitsõna

valdkond: MPÜ

jytky

tähendus: (argikeeles) miski suur või massiivne.

sõnaliik: adjektiiv

moodustamisviis: keelesisene laen läänemurdest

valdkond: MPÜ

kahvikapseli

tähendus: kohvipulbrit sisaldav tablett; kohvikapsel

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: kahvi + kapseli; liitsõna

valdkond: toit ja toitlustusasutused

kahvikone

tähendus: masin, millega valmistatakse erilist kohvijooki (nt espresso, cappucino)

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: kahvi + kone; liitsõna

valdkond: (info)tehnoloogia

kapselikahvi

tähendus: kohvikapsli abil valmistatud kohvijook

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: kapseli + kahvi; liitsõna

valdkond: toit ja toitlustusasutused

karikatyyppi

tähendus: karikatuurne isik või karikatuuriskeemi aluseks hästi sobiv isikupärane inimene. Sõna on loonud Soome karikaturistide ja naljajoonistajate gild/selts *Skarpit*, kes valisid 2011. aasta karikatuuriinimeseks rahandusministri Jutta Urpilaise.

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: karika + tyyppe; liitsõna

valdkond: kultuur ja sport

karppausleipä, karppileipä

tähendus: vähe süsivesikuid sisaldav leib, sai

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: karppaus + leipä, karppi + leipä; liitsõnad

valdkond: toit ja toitlustusasutused

karppi

tähendus: (argikeeles) *karppaaja*, *karppaus* või vähese süsivesikute sisaldusega toitu tarvitav isik

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: tähenduse laienemine

valdkond: tervis ja elustiil

kasvuyritys

tähendus: (majanduses) kasvav firma, mille käive tõuseb teatud protsendi võrra kolme või rohkema järjestikuse aasta jooksul.

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: kasvu + yritys; liitsõna

valdkond: MPÜ

kirjastokoir

tähendus: ka *lukukoir*; koer, kes on koolitatud kuulama raamatukogus lugema õppivate (ka lugemishäiretega) laste loetud muinasjutte/luuletusi.

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: kirjasto + koira; liitsõna

valdkond: kultuur ja sport

kokemusasiantuntija

tähendus: oma kogemuste põhjal (mitte õpingute käigus) asja kogenud isik.

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: kogemus + asiantuntija; liitsõna

valdkond: tervis ja elustiil

konesali

tähendus: ka palvelinkeskus; koht või ehitis, kus on suur hulk servereid. Otsingumootori firma *Google*'i serverikeskus avati endise paberivabrikute ruumides Haminas sügisel 2011

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: kone + sali; liitsõna

valdkond: (info)tehnoloogia

korvaval

tähendus: kõrvaklappe meenutava seade kaudu kuulmekäiku suunatav valgus, mille eesmärk on tõrjuda masendust.

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: korva + valo; liitsõna

valdkond: (info)tehnoloogia

kotoilu

tähendus: kodu- ja käsitööde harrastamine kiire elutempo vastukaaluks, ka *downshiftaus*'e osa või aeglasemale eluviisile üleminek.

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: tuletis sõnast *koti*

valdkond: tervis ja elustiil

krepperia

tähendus: (täidetud) kreppe või õhukesi pannkooke pakkuv restoran või kiosk

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: tuletis sõnast *kreppi*

valdkond: toit ja toitlustusasutused

lokkisota

tähendus: kampaania kajakate hävitamiseks Helsingi kaubaturult (Kauppatori)

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: lokki + sota; liitsõna

valdkond: MPÜ

lukukoiria

tähendus: koer, kes on õpetatud kuulma raamatukogus eriti õppima õppivate laste häälte näitel muinasjutte, vt ka *kirjastokoiria*

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: luku + koira; liitsõna

valdkond: kultuur ja sport

luottoluokitus

tähendus: (majanduses) võlavõtja tagasimaksevõime arvutus konkreetsel skaalal (nt AAA, AA, A, BBB, BB, B). Kui nt riigi *luottoluokitus* on hea, saab laenata madalamate intressidega.

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: luotto + luokitus; liitsõna

valdkond: MPÜ

lutkaliike

tähendus: inglise keeles: *slut movement*: Kanadas 2011. aasta kevadel alustatud liikumine, mis nõuab naistele õigust riietuda kuidas tahes ilma, et nad peaks kartma meestepoolset ahistamist.

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: lutka + liike; liitsõna

valdkond: MPÜ

lutkamarssi

tähendus: *lutkaliikkeen* meeleavaldus

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: lutka + marssi; liitsõna

valdkond: MPÜ

magnitudi

tähendus: (muuhulgas maavärina) suurus, võimekus; magnituud

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: laen inglise keele vahendusel

valdkond: ilmastikunähtused

marttailla

tähendus: aeglustuma, rahunema, nt kodus töötama. Sõna on pärit Marttaliitto kampaaniast „Hidastamalla hyvinvointiin“. Sama asja on varem märgitud sõnaga *homing* või *kotoilu* või *downshifting* või *hitailu*.

sõnaliik: verb

moodustamisviis: tuletatud sõnast *martta*

valdkond: tervis ja elustiil

masutuubi

tähendus: torukujuline venivast materjalist riietusest, mis pannakse eelkõige rasedale kõhule.

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: masu + tuubi; liitsõna

valdkond: riietus

mauto

tähendus: (argikeeles) mopeedauto, väikest autot meenutav kerge mootorsõiduk

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: lühendamine sõnadest *mopo* ja *auto*

valdkond: transport

mode

tähendus: (slängis) moderaator, võrgusuhtluse valvaja

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: lühend sõnast *moderaattori*

valdkond: (info)tehnoloogia

moderaattori, moderoija

tähendus: võrgukeskuse valvaja

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: inglise keele laen (vrd *moderator*)

valdkond: (info)tehnoloogia

moderoida

tähendus: võrgusuhtlust valvama

sõnaliik: verb

moodustamisviis: tuletis sõnast *moderaattori* või *moderoija*

valdkond: (info)tehnoloogia

oranssi kortti

tähendus: Soome Palliliidu 2011. aastal kasutusele võetud oranž hoiatuskaart, mida andes üritatakse kontrolli alla saada spordiväljakute ääres karjuvad laste vanemad.

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: sõnade ühendamine

valdkond: kultuur ja sport

palvelinkeskus

tähendus: koht või ehitis, kus on suur hulk servereid. Otsingumootori firma *Google*'i

serverikeskus avati endise paberivabriku ruumides 2011. aasta sügisel.

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: palvelin + keskus; liitsõna

valdkond: (info)tehnoloogia

palvelukylä

tähendus: vallauuendustes suurlinna äärealadele jääv küla, kus pakutakse endiselt mingisuguseid teenused.

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: palvelu + kylä; liitsõna

valdkond: (info)tehnoloogia

paperiton

tähendus: immigrandid, kes elavad riigis ilma elamis- või viibimisloata või dokumentideta ja sellest tulenevalt ka ilma õigusteta

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: tähenduse laienemine

valdkond: MPÜ

perhesurma

tähendus: oma pereliikmete surmamine

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: perhe + surma; liitsõna

valdkond: tervis ja elustiil

persu

tähendus: (argikeeles, halvustav) Põlissoomlaste erakonna liige

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: sõna *perussuomalaiset* lühendamine

valdkond: MPÜ

pop-up-ravintola

tähendus: ajutine restoran, vaid lühikest aega toimiv restoran

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: esimene osis laen inglise keelest (vrd *pop up*) + ravintola; liitsõna

valdkond: toit ja toitlustusasutused

postata

tähendus: posti saatma, postitama

sõnaliik: verb

moodustamisviis: tuletis sõnast *postaus*

valdkond: (info)tehnoloogia

postaus

tähendus: võrgusaidile kirjutatud sõnum või jutt. Postitus võib olla nt blogikirje või foorumisse kirjutatud sõnum.

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: laen inglise keelest (vrd *post*)

valdkond: (info)tehnoloogia

putkihuivi

tähendus: ka *tuubihuivi*; torukujuline (veniv) aksessuaar, mida võib kasutada nii salli, kaelaräti kui ka kapuutsina

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: putki + huivi; liitsõna

valdkond: riietus

pyörätasku

tähendus: jalgratturite jaoks mõeldud ala ristmikul

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: pyörä + tasku; liitsõna

valdkond: transport

raamisopimus

tähendus: töötingimuste ja palkade sobimine teatud piirides eri aladel ja liitudes

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: raami + sobimus; liitsõna
valdkond: MPÜ

sahasää

tähendus: ühest äärmusest teise kiiresti muutuv ilm
sõnaliik: substantiiv
moodustamisviis: saha + sää; liitsõna
valdkond: ilmastikunähtused

sanakartta

tähendus: vaegnägijatele mõeldud sõnalised juhised teatud marsruudi läbimiseks; juhised võib alla laadida netist helifailina oma seadmesse.
sõnaliik: substantiiv
moodustamisviis: sana + kartta; liitsõna
valdkond: (info)tehnoloogia

sixpack

tähendus: (piltlik) peaminister Jyrki Kataise kuuest erakonnast koosnev valitsus
sõnaliik: substantiiv
moodustamisviis: tähenduse laienemine
valdkond: MPÜ

soinismi

tähendus: Perussuomalaiste esimees Timo Soini retoorikaga seonduv ilming; Timo Soini põlissoomlaslik poliitika
sõnaliik: substantiiv
moodustamisviis: tuletis isikunimest *Soini*
valdkond: MPÜ

some

tähendus: (argikeeles) sotsiaalmeedia, ühismeedia
sõnaliik: substantiiv
moodustamisviis: lühend sõnadest *sosiaalinen media*

valdkond: (info)tehnoloogia

somettaa

tähendus: olema tegus sotsiaalses meedias, nt facebookis

sõnaliik: verb

moodustamisviis: otsetuletis substantiivist *some*

valdkond: (info)tehnoloogia

sormitunniste

tähendus: sõrmejälgede identifitseerimisel kasutatav biomeetriline identifikaator

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: sormi + tunniste; liitsõna

valdkond: (info)tehnoloogia

sormitunnistin

tähendus: tuvastusseade, kuhu sõrme asetamisel isik pääseb kuskile sisse või kasutama mingit masinat, kui tal on eelnevalt antud see luba

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: sormi + tunnistin; liitsõna

valdkond: (info)tehnoloogia

sormitunnistus

tähendus: identifitseerimine, kus kasutatakse *sormitunnistin*'i

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: sormi + tunnistus; liitsõna

valdkond: (info)tehnoloogia

sote-ala

tähendus: sotsiaal- ja terviseala

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: esimene osis on lühend sõnadest *sosiaali* ja *terveys* + ala; liitsõna

valdkond: MPÜ

stevia

tähendus: *Stevia rebaudiana* taimedest valmistatav magusaine, mis sai ELi uute toiduainete määruses loa 2011. aasta detsembris

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: laensõna

valdkond: toit ja toitlustusasutused

sähkötupakka

tähendus: sigaretti või muud sigaretivahendit meenutav tehniline seade

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: sähkõ + tupakka; liitsõna

valdkond: tervis ja elustiil

takuueläke

tähendus: seaduslik miinimumpension

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: takuu + eläke; liitsõna

valdkond: MPÜ

tandem

tähendus: (piltlik, poliitikas) võimuduo. Sõnaga on viidatud ühelt poolt Venemaa poliitikat (Putin ja Medvedev) teiselt poolt Euroopa Liitu (Prantsusmaa ja Saksamaa).

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: tähenduse laienemine

valdkond: MPÜ

tasa-arvoinen avioliittolaki

tähendus: samasoolist abielu võimaldav seadus (varem kasutati sõna *sukupuolineutraali avioliittolaki*)

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: sõnade ühendamine

valdkond: MPÜ

tilapäisravintola

tähendus: vt *pop-up-ravintola*

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: tilapäis + ravintola; liitsõna

valdkond: toit ja toitlustusasutused

toiminnantarkastaja

tähendus: väikestes korteriühistutes ja aktsiaseltsides ja ühendustes audiitorile vastav usaldusisik

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: toiminnan + tarkistaja; liitsõna

valdkond: MPÜ

tuubihuivi

tähendus: ka *putkihuivi*, torukujuline (paindlik) aksessuaar, mida võib kasutada nii salli, kaelaräti kui ka kapuutsina

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: tuubi + huivi; liitsõna

valdkond: riietus

tviitata, twiitata

tähendus: „tviitima“ tviiti saatma

sõnaliik: verb

moodustamisviis: otsetuletis sõnast *tviitti* v *twiitti*

valdkond: (info)tehnoloogia

tviitti, twiitti

tähendus: sotsiaalse meedia Twitter mikroblogi teenuses saadetud blogikirje

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: laen inglise keele sõnast *tweet*

valdkond: (info)tehnoloogia

työssäkäyntialue

tähendus: ala, mille piirides teatud regioonis käiakse tööl ja kuhu kuuluvatel valdadel oleks võimalik ühineda tulevases vallaliitmisel.

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: työssäkäynti + alue; liitsõna

valdkond: MPÜ

työstävapaus

tähendus: puhkusele vastav, taotlusega määratav vabastus reaalsest töökohustusest

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: työstä + vapaus; liitsõna

valdkond: MPÜ

vakausmekanismi, vakausväline

tähendus: (majanduses) euroalade rahastamise kaitsmiseks mõeldud organisatsioonid

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: vakaus + mekanismi; vakaus + väline; liitsõnad

valdkond: MPÜ

valelääkäri

tähendus: arstina esinev inimene, kes ei oma asjakohast pädevust

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: vale + lääkäri; liitsõna

valdkond: MPÜ

vanhuspalvelulaki

tähendus: valitsusjuhistesse kantud eakate ravi kaitsev seadus, mille kohta kasutatakse mitteametlikult ka sõna *ikälaki*

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: vanhuspalvelu + laki; liitsõna

valdkond: MPÜ

vauvamaha

tähendus: raseda naise kõht

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: vauva + maha; liitsõna

valdkond: tervis ja elustiil

veronumero

tähendus: palgasaaajate verokaarti märkiv number, mida vajatakse maksuametite kaotamiseks.

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: vero + numero; liitsõna

valdkond: MPU

viinitarhasali

tähendus: veinikeldri malli järgiv kontserdisaal, kus esinejad on keskel ja ülejäänud nende ümber tõusvas tribüünil. Selline saal on Helsingi uues Muusikamajas.

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: viinitarha + sali; liitsõna

valdkond: kultuur ja sport

vivutus

tähendus: (majanduses) kasumi taotlemine võlarahaga; võla võtmine investeringutele tootlikkuse lisamiseks

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: tuletis sõnast *vipu*

valdkond: MPU

väliaikaisravintola

tähendus: vt *pop-up-ravintola*

sõnaliik: substantiiv

moodustamisviis: väliaikais + ravintola; liitsõna

valdkond: toit ja toitlusasutused

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Keity Soomets (sünd. 04.01.1990),

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Soome keele uued sõnad aastal 2011“, mille juhendaja on Hanna Katariina Jokela,
 - 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus 22. mail, 2013. aastal